

Trabzon-Beşikdüzü Mektuplarında Sosyokültürel Yaşam (1932-1942)

The Sociocultural Life in The Letters of Trabzon-Besikduzu (1932-1942)

Mevlüt KAYA*

Öz

1932-1942 yılları arasında yazılmış olan, Trabzon-Beşikdüzü yöresine ait yedi adet özel mektup, ilk kez bu çalışmada incelenecektir. Mektuplardan ilki 1932 yılına, ardından incelenen beş tanesi 1942 yılına ait olup, en sonuncusu ise tarihsiz bir mektuptur. Bu mektuplardan Trabzon yöresinin ve dolaylı olarak Anadolu'nun belirtilen on yıllık süreçteki sosyal durumuna dair çıkarımlar elde edilecektir. Yakın tarihin toplumsal yaşamdaki bazı bilinmeyenlerine dair veriler içeren bu mektuplar, tarih ve kültür araştırmaları açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda mektuplar incelenirken, mektupların tarihe ve tarihçiliğe katkıları da değerlendirilmeye çalışılacaktır. 1932-1942 döneminde yazılmış mektuplar, Trabzon yöresinin geçmişteki sosyal yaşantısı hakkında bilgiler verirken, bugünkü durumuyla mukayese olanağı da tanımaktadır. Yörede ve Türkiye'deki ortalama seksen yıllık toplumsal değişimin anlaşılmasında bu mektupların önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmada incelenen yedi mektupta tarihe, edebiyata, sosyolojiye ve folklorla katkı sağlayacak pek çok veri bulunmaktadır. 1928'deki Harf İnkılabı'ndan sonra, içerik ve şekil bakımından kırsalda yıllarca sürdürülen Osmanlı'nın son dönemine ait mektuplaşma kültürü, Türkiye'de askerlik ve askerde alınan eğitimin sivil yaşamda mesleğe dönüşümü, hayvancılık ve yaylacılık, yörede fındık, buğday ve mısır üretimi, yaşanan kıtlık, kuraklık ve salgın hastalıklarla bunların halk üzerindeki etkileri gibi konular, bu çalışmada incelenen mektupların içeriğini teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Beşikdüzü, Şalpazarı, tarih yazımı, mektuplar.

Abstract

The special seven letters belonging to Trabzon-Besikduzu region that written in between the years of 1932-1942, will be examined at this work for the first time. The first of these letters is belonging to 1932, the following five letters examined are belonging to 1942 and the last one is an undated letter. It will be achieved some inferences about social situation signified at the decennary process of Trabzon region and implicitly Anatolia from these letters. The letters including donnees about some mysteries at social life of late history, are pretty important with regard to the studies of history and culture. In this context, while examining the letters, it will be attempted to evaluate the contributions to history and the historicism. The letters written at the period of 1932-1942 make possible to comparison with its recent situation, while informing about the social life of Trabzon region. It is thought that the letters are important to make sense of the social evolution meaning eighty-year period in the region and Turkey. There are many donnees will contribute to the history, literature, sociology and the folk at the seven letters examined. After the Alphabet Reform in 1928, the subjects are formed the content of the letters that examined in this study like the culture of correspondence belonging to the last period of Ottoman perseverated for years at the country side in point of the content and form, the soldiery in Turkey and its transformation of the education achieved at military service to the career at civilian life, husbandry and transhumance, the production of hazelnut, wheat and corn at region, famine encountered, drought and epidemics and their effects for the public.

Keywords: Trabzon, Besikduzu, Salpazarı, historiography, the letters.

Giriş

Osmanlı'nın son döneminde art arda pek çok siyasi kargaşa ve savaşla karşı karşıya gelen Anadolu toplumu, uzun yıllar süren bu zorlu sürecin etkisinden Cumhuriyetin ilk yıllarında da henüz kurtulamamıştır. Savaşın getirdiği olağanüstü durumlar, yaşanan etnik çatışmalar, kuraklık, açlık ve ölümcül salgın hastalıklar toplum üzerinde derin bir yara oluşturmuş, uzun yıllar belleklerden silinememiştir. Söz konusu dönemin sosyokültürel tarihini aydınlatmada en önemli veriler arasında yer alan mektuplar, Türkiye'nin yakın geçmişinde yaşanan önemli ayrıntıları içermektedir. İçtenlikle yazılmış olan bu özel mektupların içerdiği sayısal, sosyal ve kültürel veriler, dönemin daha iyi anlaşılmasında birincil kaynaktan; bizzat yaşayan kişi tarafından oluşturulmuş bir bilgi havuzu niteliğindedir.

* Okutman, Giresun Üniversitesi, Eynesil Kamil Nalbant Meslek Yüksekokulu, tarihmeltemi@hotmail.com.

1932-1942 sürecinde yazılmış olan, Trabzon-Beşikdüzü'nde bulunan mektuplar, bu on yıllık süreçte yörenin sosyoekonomik ve kültürel durumuna dair değerli bilgiler vermektedir. Söz konusu mektuplarda Cumhuriyet'in ilk yirmi yılında yaşanan toplumsal değişimin etkilerine açıkça rastlamak mümkündür. Bu değişikliklerin yanı sıra 1942'lerde son dönem Osmanlı toplumunun kültürel yaşantısının yazıda, dilde ve üslupta hâlâ etkili olduğu görülmektedir.

Ağasar Vadisi Hakkında Genel Bilgiler

Ağasar Vadisi genel olarak, Trabzon'un batısındaki Beşikdüzü ve Şalpazarı ilçelerinin teşkil ettiği tarihi ve kültürel havzayı ifade etmektedir. Ağasar Vadisi'nde yer alan bu iki ilçe, tarihsel birlikteliklerine bağlı olarak sosyokültürel ve ekonomik açıdan bir bütünü teşkil etmektedir (Emecen, 2010, s. 16).

Beşikdüzü'nün eski adı Şarlı'dır. 1834'e kadar köy olan Şarlı, bu yılda nahiye statüsüne kavuşmuştur. Şarlı, batısında bulunan ve o yıllarda Trabzon'a bağlı bir kaza olan, yaklaşık yirmi iki kilometre uzağındaki Görele'ye bağlı kalmıştır. 1914'teki genel savaş ortamında bir süre Vakfikebir'e bağlanan Şarlı, bir süre sonra doğrudan doğusundaki Trabzon merkezine bağlanmıştır. 1987'de ilçe statüsüne kavuşmuştur. İlçenin Trabzon merkezine uzaklığı elli iki kilometre, Görele'ye uzaklığı ise yaklaşık yirmi iki buçuk kilometredir. Bir kıyı yerleşkesi olan ve yüz yirmi bir kilometre kare yüzölçümüne sahip olan ilçenin rakımı beş metre, nüfusu 21.692'dir (<http://www.besikduzu.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi> Erişim: 27.07.2017). Beşikdüzü'nün başlıca yaylaları; Oğuz, Kızılağaç, Şahmelik, Şarlı, Kefli, Sis, Küçükköy, Erikbeli, Baldıran, Akkese, Kazmadere, Mandagöz, Bayırmahalle ve Zion'dur (www.besikduzu.bel.tr/besikduzu Erişim: 27.07.2017).

Ağasar Vadisi'ndeki Şalpazarı ilçesi, 1908'e dek Trabzon sancağına bağlı olan Görele kazasının bir bucağıdır. Bir süre sonra yirmi iki buçuk kilometre uzaklıkta ve kuzeydoğusunda bulunan Vakfikebir'e bağlı Şalpazarı, 1987'de ilçe statüsüne kavuşmuştur. İlçenin, Trabzon il merkezine uzaklığı altmış dokuz, Görele'ye ise otuz altı kilometredir. Başlıca yaylaları Kadirga, Sıdağı ve Alaca'dır. Bu yaylalardaki onlarca obada, geleneksel hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir (<http://www.trabzon.gov.tr/salpazarı> Erişim: 27.07.2017). Ağasar Vadisi halkının geçim kaynakları çay, fındık ve sebze tarımı, yaylacılık ve hayvancılık, arıcılık, balıkçılıktır.

Mektupların Tarih Araştırmalarına Katkıları

Mektuplaşma, bugünkü iletişim imkânlarının bulunmadığı ya da az olduğu dönemlerde en önemli iletişim seçeneğiydi. Geçmişte yaygın olan bu iletişim aracı, kendine özgü bazı özelliklere sahip olmuştur. Anılara, biyografilere ve otobiyografilere göre sansürlenme oranı çok daha düşük olan ve genelde içten bir dile sahip olan mektuplar, gerçeği yansıtmada genellikle bir adım daha ileridedir. Dolayısıyla mektupların tarihe sağladığı veri katkısı oldukça önemlidir.

19. yüzyılda bir süre Osmanlı hizmetinde bulunan Prusyalı asker ve devlet adamı Helmut Von Moltke'nin (1800-1891) Türkiye gezisini içeren mektuplar (Beydilli, 2005, s. 267-268) tarihsel açıdan önemli veriler barındırmaktadır. Anadolu'da unutulmuş birçok yer adı, 19. yüzyılda sosyoekonomik ve kültürel yaşam, yabancı gözüyle Anadolu coğrafyasının jeopolitiği ve halkın genel durumu, Moltke'nin Türkiye Mektupları'nda yer alan bilgiler arasındadır (Moltke, 1969, s. 34-93).

Birinci Dünya Savaşı'nda ve Milli Mücadele'de önemli görevler üstlenmiş, pek çok cephede görev yapmış olan Teğmen Cemil Zeki'nin 20. yüzyıl başlarından 1950'lere dek yakınlarına yazıp gönderdiği mektuplardan da Osmanlı'nın son dönemindeki askeri ve toplumsal duruma dair veriler elde etmek mümkündür (Berber, 1994, s. 28-92).

Ahmet Haşim'in 1919'da Anadolu köylüsünün sosyal durumunu anlattığı mektubu, yakın tarihi aydınlatan en önemli verilerdendir (Bilgegil, 1980, s. 489; Güzel Yazılar-Mektuplar, 1997, s. 67-72). Haşim, İaşe-i Umumiye İdaresi Heyet-i Teftişiyesi'ndeki görevi dolayısıyla gittiği Niğde'den, arkadaşı Manisa milletvekili Refik Şevket İnce'ye yazdığı mektupta, Anadolu'da görüp yaşadıklarını öznel bir tutumla anlatmıştır (Soyak, 2015, s. 18). Haşim'in o yıllarda kaleme aldığı bu özel mektup, bir bakıma yoksul ve eğitimsiz haldeki Anadolu halkının yakın geçmişine dair sosyokültürel ve ekonomik bulgular sağlamaktadır. Haşim, Şevket Bey'e yazdığı bir başka mektupta ise öncekine nispeten "olumlu bir Anadolu imajı" sergilemiştir (Oğuz, 2012, s. 933). Bu mektuplar, olumlu ve olumsuz yanlarıyla değerlendirildiğinde yakın dönem Anadolu tarihine önemli bir veri kazandırılmış olacaktır.

1921'de Kütahya Birinci Süvari Fırkası On Dördüncü Alay Serbaylarından Yüzbaşı Halim'in, Numune Mektebi Muallimi Mustafa Uluğ (İğdemir)'a yazdığı mektuptan da İnönü muharebesi başta olmak üzere Kurtuluş Savaşı'nın mücadele safhalarına dair önemli veriler elde edilmektedir (Türk Kurtuluş Savaşıyla İlgili Bir Mektup, 1974, s. 359-363).

1925-1926 yıllarında Atatürk'ün eşi Latife Hanım'ın yakın arkadaşı (Ali Fethi Okyar'ın eşi) Galibe Hanım'a yazdığı yedi adet mektup, Balkaya tarafından yayınlanarak yakın tarihin bilinmeyen ayrıntılarına ışık tutulmuştur (Balkaya, 2014, s. 1-22).

İsmail Hakkı Tonguç'un, Köy Enstitüsü yıllarında İlköğretim Genel Müdürü iken yazdığı mektuplar da Türkiye'nin bir dönemki eğitim tarihine ışık tutan önemli belgelerdir. Bu mektuplar, 1935-1946 sürecinde Tonguç tarafından çalışma arkadaşlarına, milli eğitim müdürlerine, köy enstitüsü müdürlerine, öğretmen ve öğrencilere, bazı idarecilere, yazar ve düşünörlere yazılmıştır (Tonguç, 1976, s. 9-239). Her alanda olduğu gibi eğitim tarihine de katkıları büyük olan eski mektuplar, toplumların edebiyat, kültür ve bilim alanındaki geçmişlerine, dolayısıyla bugünlerine dair çok önemli veriler sunmaktadır. Bu doğrultuda 1930-1940'lı yıllarda Türk Milli Eğitimi'nin gelişmiş batılı ölkelerin eski metinlerine yönelmesi ve geçmişlerini incelemek istemesi olağan bir sonuçtur. Türkiye'nin bu dönemde istediği aslında, Anadolu insanı tarafından batının bilimsel metodunun öğrenilmesi ve uygarlık düzeyine erişilmesidir. Bu doğrultuda, Türk Milli Eğitimi'nin yetkilileri tarafından Fransızların 17. yüzyılda yazdığı mektuplar tercüme edilerek Türkiye'de bunlardan istifade sağlanmak hedeflenmiştir (On Yedinci Yüzyıl Fransız Edebiyatından Seçme Mektuplar, 1947, s. 1-275).

1940-1950'li yıllarda Nazım Hikmet'in (1993) Kemal Tahir'e hapisshanededen yazdığı mektuplarında, Türkiye'nin bu dönemdeki gündemine, cezaevlerinin genel durumuna ve sosyal yaşama dair pek çok veriyi bulmak mümkündür.

1955'ten 1980'li yıllara uzanan süreci kapsayan Aziz Nesin ile eşi Meral Çelen arasındaki mektuplaşmalar (Nesin, 1998), Türkiye'nin bu karmaşık dönemine her alanda ışık tutan ayrıntıları kalıcı kılmıştır. Ayrıca Aziz Nesin'in oğlu Ali Nesin'le yaptığı mektuplaşmalar da (Nesin, 1998) Türkiye'nin yakın tarihine kaynaklık eden bazı verileri kalıcı kılmıştır. Burada zikredilen mektuplaşmaların, Aziz Nesin'in isteği doğrultusunda kitap olarak yayınlandığı bilinmektedir. Bu özel mektupların, Türkiye'nin ortalama yarım asrına ışık tutacağı düşüncesi, muhtemelen Nesin'in mektupların kitaplaştırılması yönündeki talebinde bir ivme olmuştur. Söz konusu iki "mektuplaşma" kitabından, Türkiye'nin yarım asrını kapsayan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sonuçlara ulaşılacağı gibi, dönem aydınlarının yaşadığı zorluklara ve bazı çevresel faktörlere de ulaşılabilmesi mümkündür.

Türkiye'nin siyasi ve ekonomik bakımdan çok çalkantılı olduğu 1965-1975 sürecinde, şair Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel arasında yapılan mektuplaşma (Behramoğlu & Özel, 1995), ölkenin bu dönemde içinde bulunduğu geniş yelpazeli açmazların anlaşılmasına dair

önemli metinler doğurmuştur. Bu bakımdan Anadolu tarihine kaynaklık eden bir veri niteliği taşıyan mektuplar, ülkenin sosyal tarihine ilişkin değerli ayrıntıları ihtiva etmektedir.

Tarih araştırma ve yazımına mektupların sağladığı önemli katkılara dair yukarıda verilen örneklerden sonra, çalışmanın merkezini oluşturan Trabzon yöresine ait mektuplar için de aynı durumun geçerli olduğunu örneklerle belirtmek gerekir. Bu mektuplardan anlaşıldığına göre, 1932'de askerde çavuşluk görevinde bulunan bir kişinin maaşı 10 liradır. On yıl sonra, 1942'de bu maaş 48 liraya yükselmiştir. Aynı yılın Temmuz ayında bir erin maaşı, henüz 2 liraya yeni yükselmiştir. Çalışma kapsamındaki mektuplardan bir kısmını yazan asker Kadem Karadeniz'in görev yaptığı Gaziantep-Fevzipaşa'da yumurtanın tanesi 6 kuruş, yağın kilosu 2 lira, etin kilosu ise 170 kuruştur. Yani, bir erin maaşı bir kilodan biraz fazla ete, 33 yumurtaya veya bir kilo sıvı yağa tekabül etmektedir. Aynı yerde, bu yılda bir koyunun fiyatı ise 30 liradır (Kaya, 2017, s. 368). Bu da bir erin maaşının 15 katıdır.

Trabzon yöresinde 1937'de 70 dönüm tarla 3000 lira civarındadır. Döneme ait bir mahkeme tutanağından¹ edinilen bilgilere göre, kırsaldaki yedi kişilik bir ailenin, yıllık iâşe bedeli 1500 lira civarındadır. Yine bu verilerden anlaşıldığına göre, 1937'lerde Trabzon kırsalında yaşayan bir kişinin yıllık asgari iâşe bedeli ortalama 215 lira, aylık ise 18 lira civarındadır. Er olarak görev yapan bir asker bu yıllarda aldığı maaş 2 liradır. Ancak çalışmanın ileriki sayfalarında görüleceği üzere askerler, memleketlerine gönderdikleri mektuplarda parasızlıktan şikâyet etmemişlerdir.

Trabzon yöresinin 1932-1942 yıllarını kapsayan sürecine ışık tutan mektuplarda yer alan bilgilere göre, 1942 Haziran'ında gıda fiyatları hızla yükselmeye başlamıştır ve bir sonraki yılda Anadolu'da kıtlığın daha fazla hissedileceği tahmin edilmektedir. Haziran 1942'de Trabzon yöresinde yağın kilosu 120 kuruş, fasulyenin kilosu 40 kuruş, mısırın kilosu ise 13-14 kuruştur (Bülbül, 2006, s. 7). Mısırlar kuraktan ve dondan etkilenerek mahsul vermediklerinden, bir sonraki yılda mısır buhranının ve gıda fiyatlarının artacağı düşünülmektedir. Bu düşünceyi dönemin istatistik verileri haklı çıkarmıştır: 1938-1945 yıllarını kapsayan süreçte Türkiye'de ekmeğin kilosunda % 228.6'lık bir artış gerçekleşmiştir (Bülbül, 2006, s. 7).

Yöre halkının gelir sağladığı iki önemli kaynak fındık ve mısırdı. Bu yıllarda kabuklu fındık, kilosu 15-21 kuruş arasında bir fiyatla ihraç edilmekteydi (Anadolu, 10 Mayıs 1940). Doğal olarak tüccarlar fındığı, üreticiden daha düşük bir fiyata alıyorlardı (Akgün, 17 Eylül 1935). Fındık, zaten kuraklıktan ötürü verimsizdi ve fındık bahçeleri bugünkü kadar yaygın değildi. Dondan ve aşırı sıcaklıktan zarar görmediği takdirde 300-500 kilo civarında fındık satabilen bir aile, 1935-1940 döneminin ortalama piyasasıyla 3.000-5.000 lira kazanabiliyordu (Akgün, 11 Eylül 1935; Akgün, 25 Eylül 1935). Gıda ürünlerindeki hızlı fiyat artışı, un ve

¹ “7 Nüfusa senede 80 kilo mısır: Beşikdüzü'nde M. A. D.'e 700 lira ile kain ve mısırcı borçlu aynı köyden K. M. oğlu A.'in borcundan dolayı tapunun Kanunusani 936 tarih ve 26 numarasında kayıtlı tarlanın haczine karar verilerek mezkur köyü 14-4-937 tarihinde mahallinde yapılan haciz muamelesine karşı borçlu tarafından 70 dönüm olmayı, daha az olduğu addedilmiş ve bu sebeple icra muamelesine karşı şikâyet edilmiş olmakla mahalline gidilmek suretiyle yeniden nisbet ve kıymet takdim ve ölçülmesine ve bu 3000 lira kıymetinde gayri menkulun 7 nüfuslu bir aileye tamamen terki caiz olmayıp yedisinin cemisiyle yarısının borçlunun iâşesine terk edilmesine 5-6-937 tarihinde müracaata karar verilerek yeniden 6-6-937 Pazar günü saat 11 de muamelenin olması için erbabı kaş tapu memuru K. Ş. ile birlikte mezkur köye gidilerek aşağıda imzaları mevcut şahitlerle birlikte tarlanın bulunduğu mahalle gidildi. Tapu refiki K. Ş. hudutları nisbet ve tapu kıymetini uygun olduğu görüldü. Ve krokisi çizdirilip yeniden ölçülerek 16 dönüm miktarında olduğu görülmüş ve 3500 lira kıymetinde olduğu icab edilmiş ahali vukuaları ifadelerinden anlaşılmıştır. Bu gayrimenkulun yarısı olan 8 dönümün 1750 lira kıymetinde olan diğer yarısı 8 dönümün de alacaklıya terk edilerek avdet olunduğunu mübeyyin mahallinde tutulan işbu zabıt varakası hazirun tarafından imza ve ta'lik edildi...”; Hazırlanma tarihi ve numarası bulunmayan, harf inkılabından yıllar sonra Osmanlıca el yazısıyla yazılmış olan bu belgenin orijinali arşivimizdedir.

ekmek fiyatlarının misliyle zamlanışı karşısında fındıktan kazanılan yıllık 3.000-5.000 lira halkın zorunlu ihtiyaçları için oldukça yetersizdi.

İncelenen dönemdeki buhranın yalnızca doğal koşullardan oluşmadığı, 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla tüm Anadolu'yu etkisi altına aldığı görülmektedir. Savaşa katılmadığı halde, savaşa katılmış kadar ekonomik olumsuzluk yaşayan Türkiye, dış politikada önemli bir gelişme izlemiş olsa da bu süreçteki iç politikaları bugüne dek eleştirilmiştir. 1938-1945 sürecinde gayri safi milli hasılda % 27'lik, sanayide % 23'lük, tarımda % 35'lik bir gerileme gerçekleşmiştir. Bu durum özel teşebbüsçüler ve halk üzerinde kaos yaratmış, devlet bazı sert uygulamalara başvurmak zorunda kalmıştır. Milli Korunma Kanunu ve 1942'deki Varlık Vergisi uygulamaları bunların içeride ve dışarıda en çok tartışılanı olmuştur (Öztürk, 2013, s. 136-137). Çok tartışılan başka bir konu ise devletin 1941-1942 yıllarında mısır, arpa, buğday, yulaf ve çavdar gibi mahsulata istediği anda el koyabileceğine ve mahsulatın ücretinin Toprak Ofis tarafından üreticilere ödeneceğine dair aldığı karar olmuştur (Anadolu, 18 Haziran 1941).

Dönemin gıda fiyatları üzerinden, çalışmada ele alınan mektuplara yansıyan ekonomik buhranın, insanları siyasi yakınma ve tartışmalardan ziyade gündelik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik muhakemeye yönelttiği görülmektedir. Ancak 1930'lu yıllarda gazeteler, halkın içinde bulunduğu buhranı sıkça haber vermişlerdir (Akgün, 28 Mayıs 1936).

Anadolu halkı, sosyal ve ekonomik buhranlara alışkındır. 20. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu halkının yaşamış olduğu savaş, göç, salgın hastalık ve açlık hali bu çalışmadaki mektuplardan da anlaşılacağı üzere, yurt insanını "kadenci" bir çıkış yoluyla düşünmeye sevk etmiştir. Tüm dünyayı saran 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, bir bakıma Anadolu halkını İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği gıda buhranlarına ve yoksulluğa hazırlamıştır. Ancak büyük bunalım, pek çok insanın açlık ve açlığa bağlı hastalıklardan dolayı yaşamını yitirmesine, kentlerdeki bazı kişilerin de intiharına neden olmuştur (Gözcü, 2007, s. 85-101)

İkinci Dünya Savaşı yıllarında siyasal hazırlıklara öncelik veren Türkiye, savaşa ekonomik olarak hazırlanamamıştır. Bu süreçte Türkiye'de bir buçuk milyonu bulan askeri kadro oluşturulmuş olduğundan, tarımsal nüfusta azalma yaşanmış, tarımda verim düşmüştür (Bülbül, 2006, s. 4). Buna bağlı olarak halk, tarım dışında başka meslekler ve uğraş alanlarına yönelmek için çaba sarf etmiştir.

02 Mart 1932 Tarihli Mektup

Bu mektup 2 Mart 1932 tarihinde, Beşikdüzü nüfusuna kayıtlı bir asker olan Mehmet tarafından babasına gönderilmiştir. Mektubun giriş cümlesi yeni Türk alfabesiyle, geriye kalan kısmı ise içerikteki bazı rakamlar dışında, Arap alfabesiyle yazılmıştır. Metinde, Osmanlı'nın son dönemine ait mektup dili hâkim olmakla birlikte, mektubu yazanın memleketi olan Trabzon-Beşikdüzü yöresi ağız etkindir. Yöre ağzının metne yansımaları, bir ölçüde metnin çevirisi için yöre ağzına yabancı olmama koşulunu beraberinde getirmiştir. Ayrıca mektubun yazıldığı 1932 yılında Harf İnkılabı'nın üzerinden fazla zaman geçmemiş, Arap alfabesi henüz yazı dilindeki etkinliğini kaybetmemişti. Asker Mehmet'in yazdığı bu mektup, Osmanlı ile Cumhuriyet arasındaki yazın kültüründe, içerik ve şekil bakımından toplumun yaşadığı geçiş dönemini gözler önüne sermektedir. Mektubun çevirisi şöyledir:

Sevkili [sevgili] babacığım

Selam eder ellerinden öperek güzel hatr-ı şeriflerinizi her an sual etmekteyim. Egerce taraf-ı acizelerimden sual edecek olursanız hamdolsun sizlerden başka bir kederim yoktur. Muhterem babacığım daha ne işinde ne yaparsınız? İnşallah çok iyisiniz pederim. Size çok defalar mektup gönderiyorum. Hiç birinin cevabına bir türlü nail olamıyorum. Esbabı nedir? Yoksa tarafınıza vusul bulmuyor mu? Doğrusu çok merak ve endişe içinde kaldım. Bu mektubun vusulünde hemen cevap

yazmanızı çok rica ederim. Bir de koyunlarımız nasıldır? Aldınız mı yoksa gene Hasan Ağa ile yaylaya gönderiyor musunuz? Benden sual edecek olursanız hiç merağa mucib olmayınız. On iki lira daha param vardır. Ondan sonra bakalım daha ne gösterir de babacığım. Burada çavuş kursu vardır. Beni de kursa yazdılar. Eğer kazanırsam on lira para maaş alacağım. Fakat yirmi dört ay tasarruf edeceğim. Böylece malumunuz olsun. Ben geçen mektupla resmimi göndermişim. Haçen almıştırsınız. Eğer aldınız ise bana yazarsınız. Validem hanımın ellerinden öperim. Misli misli kardeşlerinin gözlerinden öperim. Hemşirelerim hanımlara selam ederim. Kuzucu Hasan Ağa'ya selam ederim. Diğer komşu ve köylülerin cümlesine selam ederim. Tebliğ edesiniz. Pederciğim berpa pek acele olarak yazdım. Kusura kalmayınız. Cevabını eyi [iyi] yazarım. Yani hürmetle ellerinden öperek mektuba nihayet veriyorum babacığım. Fi sene 2 Mart 932.

Oğlunuz Mehmet tarafından

Adresim

Alay 14 Tabur 4 sevk 11 amele-i askerisinde diye yazınız.

Bıyıkoglu Hasan Ağa'ya ziyadesiyle selam ederim. Mahdumlara analara selam ederim. Bu iş yerim olacaktı, esas olduysa bildir. Her ne havadis varsa bana bildirirsiniz.

Mehmet. [İmza]

Mektupta Arapça kökenli sözcükler, 1950'lerdeki mektuplara göre oldukça fazladır (Kaya, 2016, s. 117-144). Asker Mehmet, ailesinin halini hatırladıktan sonra kendisinin iyi olduğunu bildirmiş, mektuplarına neden cevap yazılmadığını sormuştur. Bu yıllardaki mektupların çoğunda giriş kısmının aynı tarzda olduğu görülmektedir. Aile fertlerinin hatırlanması, mektubu yazanın –kötü şartlarda olsa da- iyi olduğunun bildirilmesi, mektupların cevabının geciktiği veya ulaşmadığı gibi hususlar 1918'deki mektuplarda da sıkça rastlanılan bir giriş tarzıdır. Bu durum tümüyle dönemin iletişim kültürü ve olanakları ile ilgilidir.

Asker Mehmet, mektubunda babasına koyunlarını sormaktadır. Mektubun yazıldığı tarihte yörede hayvancılık ana geçim meşgalesi olmakla birlikte, yaylacılık² yaşantısı mevcuttur. Yöre insanı Kadirga, Sisdağı, Gâvurdağı ve Kazıkbeli denilen yaylalara çıkarak hayvanlarını yazlatmakta, buna bağlı ekonomik uğraşlarını sürdürmekteydi. Bugün ise hayvancılık yöre yaşantısında ikinci plandadır ve yaylacılık yarı oranda gezi ve tatil amaçlı yapılmaktadır. Mektupta da değinildiği gibi koyunculuk yapan kimselerden, yazları yaylaya çıkamayacak durumda olanlar sürülerini, yaylacılık yapanların sürülerine katarak yazlatmaya çalışırlardı. Bunun da bir bedeli vardı: “Güdü parası”. Sürü sahibi, başka sürüye dâhil ederek yaylaya gönderdiği koyunlarından, kısır olanlar için güdü ücreti öderdi. Ayrıca, sütü olan koyunların ürünlerinden bu süreç içerisinde sahibi yararlanamazdı. Yalnız, Nisan-Haziran ayları arasındaki “kırkım zamanında” sürüsünün yünlerini keserek alabilirdi. Mektupta asker Mehmet, aslında bu zorlu süreçten haber almak istediğini bildirmiştir.

Mehmet, çavuş kursuna yazıldığını, eğer başarılı olursa on lira maaş alacağını ve yirmi dört ay burada kalıp para biriktireceğini, mektubun ilerleyen satırlarında beyan etmiştir. 21 Haziran 1927 tarihinde Askerlik Kanunu'nda alınan bir karara göre, jandarma sınıfı için askerlik süresi iki buçuk yıl (30 ay) olmuştu. Bu süre, 30 Kasım 1935'te ve 14 Temmuz 1950'de askerlik kanununda yapılan değişikliklerden de etkilenmemiştir (Bulut, 2010, s. 1).

Mektubun son cümleleri dilek ve selamlardan oluşmaktadır. Bazen mektupla birlikte fotoğraf gönderdiğini belirten Mehmet, ailesinden de fotoğraf istemektedir. Ardından cevap için adres yazmıştır. Ailesinden beklediği cevap veya fotoğraf gelmediğinde ise üzüldüğünü belirterek sitem etmiştir.

Kâğıdın az bulunduğu, bu nedenle değerli olduğu ve tasarruflu kullanıldığı bu dönemlerde, genelde mektupla cevabı aynı kâğıdın farklı yüzlerinde yer almaktadır. Aylarca saklanan mektubun arkasına, başka birinin yeni bir mektup veya cevap yazarak tekrar muhatabına gönderdiği görülmektedir. Asker Mehmet'in mektubunun arkasına üç ay sonra,

² Mektubu yazan Mehmet ve dayı tarafı olan Karamustafazade'lerin yaylası Gâvurdağı'ndaki Dikme Obası'dır.

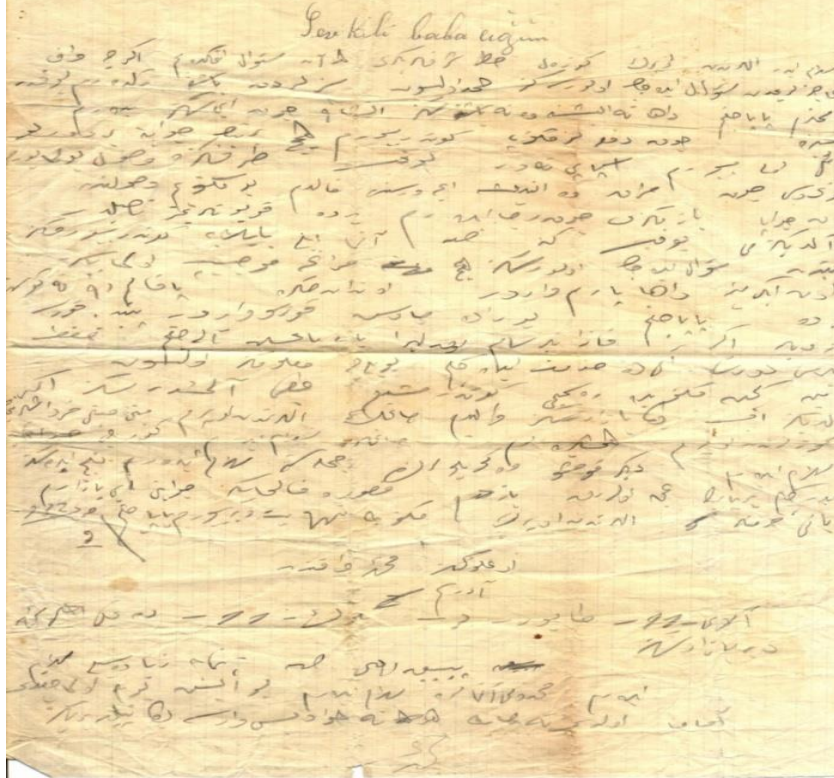
askerdeki bir yakını tarafından bir not düşülerek memleketine gönderdiği görülmektedir. Yani Mehmet'in yukarıdaki mektubu memleketine ulaşmış, arkasına cevap yazılarak askerdeki Temel Oğlu Ali'ye gönderilmiş, o da Mehmet hakkında bilgi vererek tekrar memlekete göndermiştir. Bundan sonraki süreçte ise Mehmet'le ailesi arasındaki mektuplaşma büyük ebatlı bu kâğıt üzerinde bir süre daha devam etmiştir. Temel oğlu Ali'nin, Mehmet'in mektubunun arkasına Arap harfleriyle yazıp memlekete yolladığı not şöyledir:

Muhterem Temel dayıcığım

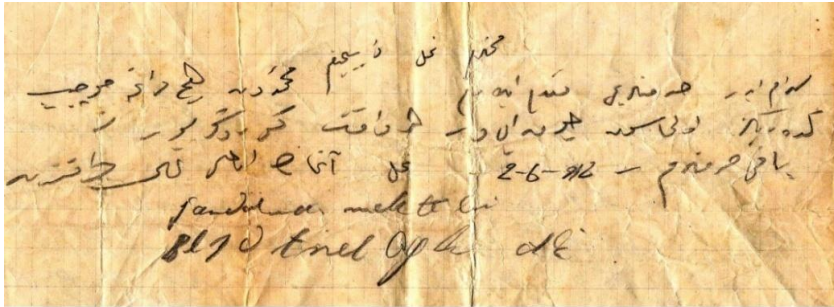
Selam eder hürmetlerimi tevdi ederim. Mehmet'ten hiç merak-ı mucibi kederiniz olmasın. Çok eyidir. Her vakit görüşüyoruz. Baki hürmetlerimle. 2-6-932.

Jandarma mektebi

3190 Temel oğlu Ali.

02.03.1932 tarihli mektubun ilk sayfası.

02.03.1932 tarihli mektubun arkasında, 02.06.1932 tarihli başka bir mektup.

25 Mayıs 1942 Tarihli Mektuplar

Bu kısımda incelenen mektupları kaleme alan asker Kadem Karadeniz, 1908'de Beşikdüzü'nün Beşikdağ³ mahallesinde doğmuştur. Beş kardeşten biri olan Kadem, vatani görevinin bir kısmını Bitlis'te, bir kısmını Gaziantep-İslahiye'de, bir kısmını ise Denizli-

³ Eski adı Hüdelâ'dır.

Sarayköy’de yapmıştır. Kardeşlerinden biri çocuk yaşta ölmüştür. Babası Karamustafazade Mustafa’nın ve annesi Emine’nin doğum tarihleri bilinmemektedir. Annesinin ölüm tarihi 20 Temmuz 1918, babasının ölüm tarihi 10 Ağustos 1918’dir. Kadem Karadeniz, askerden döndükten sonra bir süre memleketinde çiftçilik yapmış, 1942’de ölmüştür. Kısa bir yaşam süren Karadeniz’in Zehra, Fatma ve Emine⁴ adında üç kızı olmuştur. Doğum, askerlik ve ölüm yılları göz önünde bulundurulduğunda; Kadem’in askere bilinmeyen bir nedenle geç yaşlarda gittiği, terhis olduktan kısa bir süre sonra öldüğü anlaşılmaktadır.

25 Mayıs 1942’de Kadem tarafından kardeşi Mahmut’a cevaben yazılan mektubun başındaki tarih Arap harfleriyle yazılmıştır. Mektubun geriye kalan kısmı tamamen yeni Türk harfleriyle yazılmıştır. Mektubun giriş kısmında bulunan “ciğer güşem” ifadesine 1918 yılına ait mektuplarda da rastlanmaktadır (Kaya, 2016, s. 117-144). Böylelikle Osmanlı’nın son döneminde Türk toplumundaki iletişim dilinin 1940’lara dek etkisini kaybetmediği açıktır. Bu mektupta Kadem, annesine yaptığı yardımlar için kardeşi Harun’a teşekkür ederken, annesi hakkında üzücü haberler vermemesini talep etmektedir. Gerekçe olarak da annesine karşı son derece “kayımsız” yani duygusal bir yapıya sahip olduğunu yazmıştır. Mektubun ilk sayfasında “başka yazacağım yoktur” notunu düşükten sonra arka sayfaya geçerek birçok şey daha yazmıştır. Bunlardan ilki, memleketinde bulunan “Müezzin Hasan” ve yakını Ahmet’e selam gönderdiği cümledir. Aslında yazacak başka bir şey olmadığını bildirdikten sonra, pek çok şeyi daha ilave etme durumu bu mektuba özgü olmayıp, adeta geleneksel bir hâl almıştır. Bu durum herhalde uzaktakilerin, aklına gelen her yeni şeyi son ana dek metne ilave etme gereksiniminden doğmuştur.

Mektubun arka sayfasında bazı maniler ve asker Kadem tarafından kaleme alınan küçük şiirler bulunmaktadır. Asker mektuplarının komutanlarınca okunarak denetimden geçirildiği bu dönemlerde, mektuplarda her şey açıkça yazılamıyor, bu hususta dikkatli olunması gerekiyordu. Mektubun rütbelilerce kontrol edilmesinin, mektuplaşmanın devam ettiği 1990’lı yıllara dek sürdüğüne dair gayri resmi örneklerle ulaşabilmek mümkündür. 1942’deki bu mektupta hem Osmanlı Türkçesinin hem de Trabzon ağzının izlerine rastlanmaktadır:

25.5.942

Muhterem kardaşım Mahmut Ağa’ya

Ciğer güşem yazmış olduğunuz [mektubu] görünce ne kadar sevindim. Sen, güzel validem, ben üçümüz birlikte çarşutan eve konuşarak geliyorduk. Kardaşım yazmış olduğun mektupta valideme çok büyük yardım ettiğini yazıyorsun. Bu hususta ne kadar çok sevindiğimi laf ile tarif edemem. Kardaşcan fındıklar yandı diye yazıyorsun. Hiç mi kalmadı? Bana yaz ve fotoğrafını gönder. Ben de sana göndereceğim. Ciğer güşem yazıyorsun ki gözü yaşlı validem tarafımdan böyle yazıp da beni niçin alatarsın [ağlatırsın]. Bana kahır verecek mektup yazmayın. Biliyorsun ki benim yüreğim kayımsızdır. Başka yazacağım yoktur.

[Arka sayfa]

Müezzin Hasan’a ve Ahmet’e selam eder iki gözlerinden öperim. Zarfın üstünü müezzi[n] Hasan yazmış. Yazısını tanıdım. Bütün arkadaşlara selam söylersin. Bagi selam ile iki ellerinden sıkır gözlerinden öperim kardeşim. Seni candan seven kardeşiniz Kadem.

Git mektubum güle güle

Cevabın gelsin al el acele

Kardeşim İslahiye merkezine yirmi er düşük. Kukuloğlu Ahmet bir de Çarlaklı⁵ köyünden Ustalioğlu Yusuf onbaşı var. Kardaşım Mahmut bizim Niyazi asker oldu mu? Mehmet yazar çifte mektup buyurup.

İmza.

Kardeşim bu mektup yanınızda kalsın geldiğim zaman okuruz.

İslahiye⁶ dağları dumanlı dağlar

Sılada validem ah çeker ağlar

⁴ Kadem, annesinin adını kızı Emine’ye vermiştir.

⁵ Çarlaklı: Trabzon-Şalpazarı’na bağlı köy.

⁶ Gaziantep’in ilçesi.

Karip bülbüle kalmış gülüstan bağlar

[Mektubun devamı; karşı sayfa]

Kardeşim mektuba yaramaz bir şey yazmayın. Yüzbaşı açıp okuyor mektupları. Hep kontrol diyor yaramaz mektup olursa yırtıyor.

K. Karadeniz

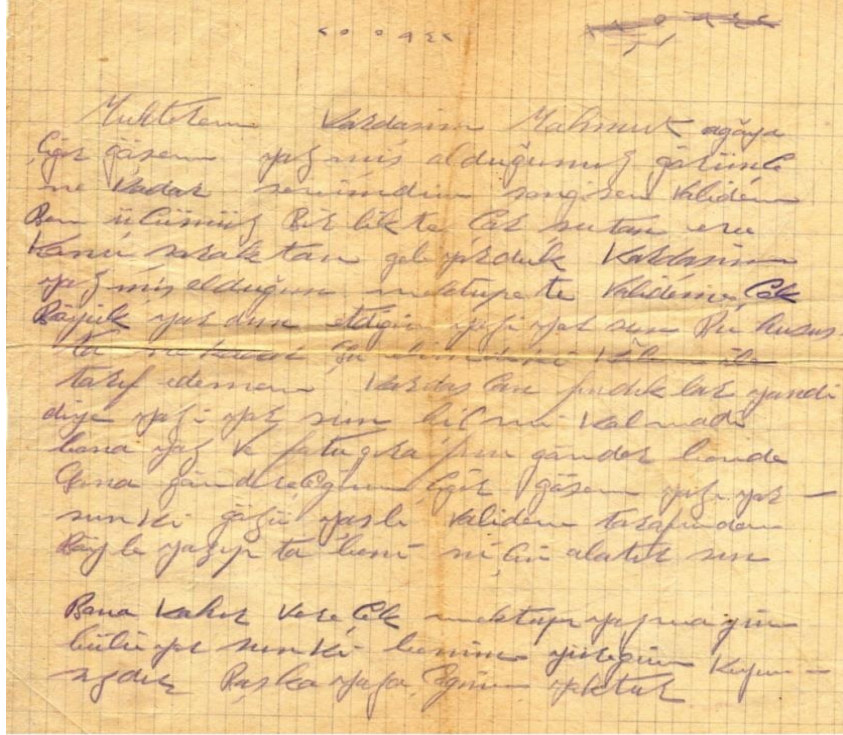
Ala kavurtan⁷ Ahmet oğlu Abdullah Bayraktar karakolda arkadaşımıdır. Çok çok selam eder ve gördüğün Ağasarlıya selam söyle.

Geçtim Karadeniz'i geldim buraya

Yazdım erkamı karib sılaya

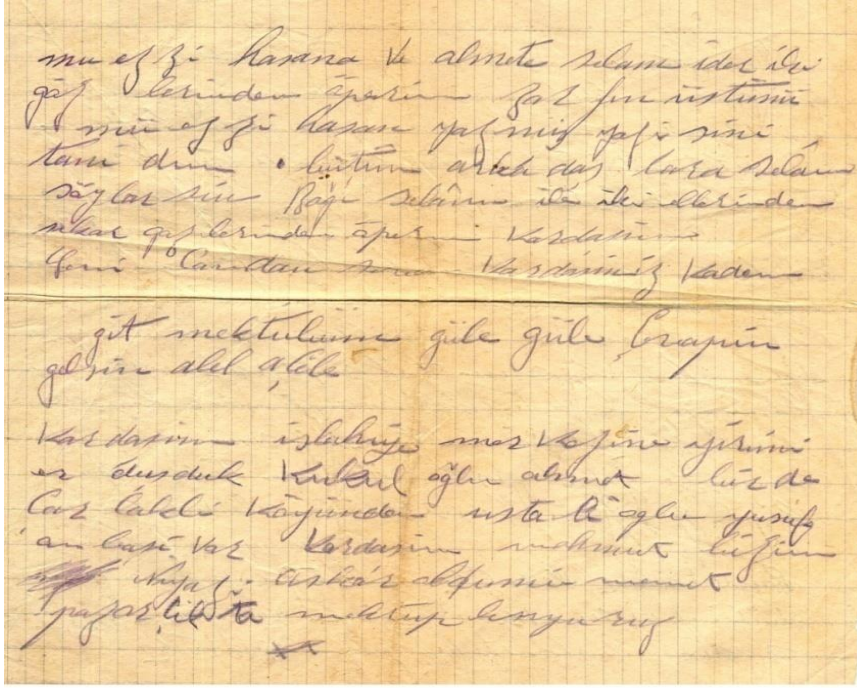
Kurbetin halından hiç kimse bilmez

İhtiyat askerlik asla tükenmez.

25.05.1942 tarihli mektubun ilk sayfası.

⁷ Alagâvur: Trabzon-Şalpazarı'nda bir mevki.

25.05.1942 tarihli mektubun ikinci sayfası.

25.05.1942 tarihinde Kadem Karadeniz'in askerden yazdığı bir başka mektup da aynı zarfta yer almış ve annesine yazmış olduğu mektuptur. Annesi okuryazar olmasa da bilen birisi askerın mektubunu annesine hitaben okuyacaktır. Mektup, diğerleri gibi hem Arap alfabesi hem de yeni Türk harfleri ile yazılmış olup büyük oranda Trabzon yöresi ağzıyla yazılmıştır. Osmanlı'nın son dönemindeki çoğu özel mektuplarda olduğu gibi, "ey iki gözüm" diye başlayan bu mektup, geleneksel biçimde yazanın iyiliğinden haber vererek başlamıştır.

Mektubunda annesinden gelen mektuba çok sevindiğini ifade eden Kadem, ardından memleketinden kendisine iletilen bilgilerden bahsetmiştir. Gelen en son mektupla, ailesine ait arıların öldüğünü ve ineğin doğurduğunu öğrenen Kadem, aslında daha önceleri bu iki olayı rüyasında birebir gördüğünü ve önceki mektubunda da onlara anlattığını hatırlatmıştır. Annesini teselli etmek isteyen Kadem, bu mektupta yöresel bir söylemle "öldü, öldü; biz sağ olalım" yorumuyla telkinde bulunmuştur. Ancak yine de bu tür üzücü olayların, kendisine iletilmemesinin daha doğru olacağını belirtmiştir.

Mektuptan öğrenilene göre, 1942 yılında yörede fındıklar yanmıştır⁸. Kadem bu habere karşılık annesini yine teselli ederek "rızk ne ise ayrılmıştır" telkininde bulunmuş, annesinin üzülmemesini istemiştir. Gönderdiği mektupta annesi Kadem'e "10 kot mısır kaldı" demiştir. Mısırın ve fındığın, yörenin yaşam standartları açısından en belirleyici etken olduğu yıllardır. Açlık ve sefalet yaygındır. Salgın hastalıklar kitlelerin ölümüne neden olmaktadır.

Kadem, ailesine ait mısırın azaldığını öğrenmiş, buğdayın ne kadar olabileceğine yönelik tahminde bulunmalarını istemiştir. Askerlik yaptığı yerde de halkın büyük bir açlıkla karşı karşıya geldiğini bildiren asker Kadem, burada köylülerin kırlarda ot yayılarak beslenmeye çalıştıklarını yazmıştır (Kaya, 2017, s. 58-81). Gelecek sene açlığın daha da artarak son haddine ulaşacağına şüphe olmadığını belirtmiştir. Çünkü kuraklık artmaktadır. Ekinler susuz kalarak yok olmaktadır. Bir kilo et 170 kuruşa çıkmıştır. Yağ 2 lira, yumurta 6 kuruş, koyunun bir tanesi 30 liradır. Gıda malzemesi oldukça azdır. Ancak bu koşullarda asker Kadem, annesine henüz rahat olduğunu bildirmiştir. Mektupta yazdığına göre,

⁸ Fındık mahsulünün, mevsim normallerinin üzerindeki ani ısı değişikliklerinden; dondan, aşırı soğuk ve sıcaktan, olumsuz etkilenecek verimsiz olması yöre halkı arasında "fındığın yanması" olarak ifade edilmektedir.

yüzbaşından rica ederek yaşam koşulları iyi olan bir karakola gitmiştir. Ancak bu bilginin, Kadem'in ailesini rahatlatmak adına verilmiş olabileceği ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Kadem, annesine askeri maaşını henüz almadığını yazmıştır. Ayrıca kendisinden fotoğraf isteyen annesine, “merkez”e gittiğinde çekinip göndereceğini bildirmiştir. Kadem, annesinden de ailedeki küçük çocuklarla birlikte çekindiği bir fotoğrafı göndermesini talep etmektedir. Aynı mektubun arkasına cevap yazarak memlekete göndermesini isteyen annesine cevaben Kadem, bunu yapamayacağını, çünkü ileride o mektuba bakarak hasret gidereceğini beyan etmiştir. Yakınlarına selam göndererek adresini yazan Kadem, hastaneye gittiğini ancak endişelenecek bir durum olmadığını ve iyileştiğini belirtmiştir. Kadem'in annesine yazdığı mektup şöyledir:

Ey iki gözüm validem hamt olsun ki tam iki ay üzere mektubunu aldım. Ve yeni açan gül gibi koklandım. Ah benim iki gözüm kıymetli validem bedeklerin [peteklerin] öldüğünü ve sığırın doğurduğunu otuz nisan gecesi rüyamda görmüştüm. Bundan evvelki mektupta yazmıştım. Validem bedeklerin [peteklerin] öldüğünü bana yazmasanız eyi [iyi] olurdu. Öldü öldü, biz sağ olalım. Validem, fındıkların yandığını yazıyorsun. Rızık ne ise ayrılmıştır validem. On kot mısır kaldı diyorsun. Buğday nasıl kaç kot olur? Bana yazın. Bu tarafta büyük açlık var. Köylüler yüzde ellisi kırlarda ot yayılıyor. Ellisi de şöyle böyle. Gelecek seneye daha fazla açlık olacağına şüphe yoktur. Çünge [çünkü] kurak kayet [gayet] fazla. Susuz ekinler kıyıya çıktı. Edin [etin] gilosu [kilosu] yüz yetmiş kuruş. Yağ iki lira, yumurta altı kuruş, bir koyun otuz lira. Yiyecek kayet [gayet] kıt. Fakat ben çok rahadım [rahatım]. Yüzbaşuya ricada bulundum. İstedğim karakola beni verdi. Şimdi rahat ettim. Validem taha [daha] maaş almadı [almadım]. Benden fotoğraf istiyorsun. Merkeze gidende çekip gönderirim. Kıymetli validem sen de münasip bir şekilde ufak yavrularını yanına alıp birlikte gönder. Validem kendinizi görmek imkanı yoktur. Bari hayalinizi göreyim. Kendinizi görmüş olurum. Validem kendinize iyi bakın. Hastalığımı eşitmiyeyim [işitmeyeyim].

Validem yazıyorsun ki mektubun arkasını yaz gönder. Buna imkan yoktur. Memleket aklıma gelende ve seni görmek istediğim zaman mektuba bakacağım. 30.4.942 tarihinde yazdığınız mektubu bostaya [postaya] üç mayısta atmışsınız. On beş mayısta beni buldu. İlk mektubunuz da budur. Validem hastaneye gittiğimi yazmıştım. Yazmaya hacet yoktur. Şimdi çok iyiyim. Her hafta mektup yazın. Başka yazacağım yoktur. Bagi [baki] selam ile iki ellerinden ve iki gözlerinden öperim.

[Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kısım] Kardeşim Ahmet ve İbrahim ağalara selam eder iki gözlerinden öperim. Kardeşim Mahmut Efendi'ye çok çok selam eder iki gözlerinden öperim.

Adresim şudur:

Bay Kadem Karadeniz

Mustafa oğlu

Fevzipaşa [Gaziantep]

25.5.942

Seni candan seven oğlunuz Kadem

Hamt olsun mektubunuzu aldım.

evlilikler çoğunlukla yirmi-otuz yaş aralığında yapılmakta, arazi paylaşımı genellikle otuzlu yaşlardan sonra yapılmaktadır.

Mektuba, Kadem'in tarlasını 26 Mayıs'ta kazacaklarını yazmıştır. Bu tarih, yörede ekinlerin yabancı otlardan arındırılması için kazıldığı zamana rastlamaktadır. Halk arasında buna "ot yonma" veya "ot kazıma" denmektedir. Bir önceki safha ise "ekin ekme"dir. Eylül-Ekim aylarında ise tarlalardaki mısırlar biçilir. Yörede bu aya "Darı ayı", hasat sezonuna ise "döküm zamanı" denir.

1942 yılında mevsim normallerinin üzerinde yağan kar, fındık mahsulünde önemli ölçüde yanık oluşturmuştur. Mektupta anlatılana göre, fındık az olacaktır. Kadem'in ise 500 kilogram fındığı olabileceği tahmin edilmiştir. Mektupta Trabzon yöresi ağzıyla "Kopricik" diye geçen yer adı, Beşikdüzü'ndeki "Köprücük" adlı mevkidir. Köprücük'ten aşağıda fındık olmadığı belirtilmiştir. Bu durumda fındıkları yakan karın sahil boyunda etkili olduğu, iç kesimlere zarar vermediği anlaşılmaktadır. Tokmeşe⁹ mevkiindeki fındık bahçesiyle ev yanındaki fındık bahçesinden ancak 150 kilogram fındık alınabileceği de mektupta verilen tahminler arasındadır. Köylerde ise fındık durumunun kıyı kesimlere nazaran iyi olduğunu yazan Mahmut, mektubu yazdığı tarihteki bazı gıda fiyatlarını şöyle nakletmiştir: Yağ 120 kuruş, fasulye 40 kuruş, mısır 13 ve 14 kuruş.

Mahmut, Kadem'e ineğinin öldüğünü yazmıştır. Belli ki bu zamanlarda, insanlarda olduğu gibi, ölümcül hastalıklar hayvanlar üzerinde de etkilidir. Yakınları olan Ahmet, ineklerinden biri olan sarı ineği Kadem'in ailesine vermiştir. Kadem'e baş sağlığı dileyen Mahmut, görevini iyi yapmasını ve başka bir şey düşünmemesini yazmıştır. Kadem'in ailesinin yiyeceklerinin bir ay kadar daha yeteceğini bildirmiştir. Buğdayların durumunun iyi olduğunu belirten Mahmut, en çok bir ay sonra buğdayların çıkacağını yazmıştır. Mektubuna son verirken, bir kez daha annesinin, çocuklarının ve komşularının iyi olduğunu ve selam gönderdiklerini yazan Mahmut, Kadem'in çocuklarının adlarını yazarak her birinin parmak izlerini adlarının karşısına bastırmıştır. Mahmut son olarak Kadem'e, yazdığı mektubun arkasına cevap yazarak geri göndermesini bildirmiştir. Söz konusu mektup şöyledir:

4/6/1942

H [Hu]

Huzur-u aliyenize

Sevgili kardeşim Kadem, evla [evvela] selam edip iki ellerinden sıkırım. Benden sual ederseniz hamt olsun tarih-i mektuba kadar sıhhatte olup sizlerin de kemal-i afiyet üzere olmanızı dilerim. Kardeşim bir mektubunuzu aldım. Çok memnun oldum. Okurken gözlerim yaşardı. Kardeşim çocuklar eyidir, validen eyidir ve cümle komşular eyidir [iyidir]. Ahmet Karahisar'dan geldi iş yapmadı. İstifade yok. Tarlaları kazdık yalnız senin bağken [bahçen] kaldı. Onu da 26 Mayıs bazar artesi [pazartesi] günü kazaçayız [kazacağız] kardeşim. Kopricik'ten [Köprücük'ten] aşağıda fındık yok. Kar yaktı senin belki 500 kilo fındığın olur. Tok meşe ev bahçesi [bahçesi] 150 kilo fındık yapar. Köylerde fındıklar eyidir. Tokmeşe idare vaziyedi [geçim durumu] oralar gibi müşkül kardeşim. Yağ 120 kuruş, fasulye 40 kuruş, mısır ofis 13-14 kuruş. Siirin [sığırın] öltü [öldü]. Ahmet sarı siiri [sığırı] onlara verdi. Başın sağolsun kardeşim. Sen gendi [kendi] vazifene bak. Burayı tüşün [düşün]. Şimdilik yiyecekleri bir ay daha yeter. Boğtalar [buğdaylar] eyidir [iyidir]. Fakat bir ay sonra en çok çıkar. Tekrar yazıyorum çocuklar ve validen çüm [cümle] komşular iyidirler. Ayrı ayrı selam ederler çocukların.

Zehra [parmak izi]

Fadime [parmak izi]

Emine [parmak izi]

Validen [parmak izi]

Ayrı ayrı selam ederler.

Kardeşim müsadenizle mektuba nihayet veriyorum. Bagi selam.

Sevgili kardeşiniz Mahmut Karadeniz

İmza

Arkasını yaz gönder."

⁹ Tokmeşe adlı mevki tespit edilememiştir.

4/6/1942

Kaymakam Beyime

Gayet iyi Karadeniz Kademi evde selâm edip iki ellerim
den selâmın Bava'mın selâm eder ve niçin hamut alırım
çünkü bu mektubu Karadeniz Kademi alıp sizlerin de kâma
3. afiyet üzere almanız için Karadeniz Kademi
Bir mektubun niçin alırım çok memnun alırım çünkü
gözlerim yarırdı Karadeniz Kademi ter eji dir vâle den
eji dir ve şimdi kom sultan eji dir Ahmet Kara-kisar den
İstedi iş yapmıdı isdiye yapı tar ları bozdu galını
senin bak en kal di omu da 26 Mayıs bazar ar dere İstedi
Kademi kayacıy Karadeniz Kademi Kademi Kademi Kademi
güle kad iyak di senin kal di İstedi fındı gın olur
Tah mese en kademi İstedi fındı gın olur kâş ter de fındı
K kademi tah mese idare kademi aralar galını kademi
Kademi 120 k. fındı 40 k. misir 120 k. 120 k. 120 k.
gi irim al di Ahmet sarı sarı onlara verdi Başım sağ alırım
Karadeniz Kademi sen gendi vazifem kademi buraya İstedi kademi
İstedi kademi Bir ay daha eder Bog talur eji dir feldat
Bir ay daha eder kademi Kademi Kademi Kademi Kademi
ve vâle den ve İstedi kademi İstedi kademi İstedi kademi
eder kademi Ahmet ve İstedi kademi İstedi kademi İstedi kademi
selâm eder kademi İstedi kademi

Yehra
Kademi
Emine
Validen

ayrı ayrı selâm eder kademi

04.06.1942 tarihli mektup.

07 Temmuz 1942 Tarihli Mektup

Asker Kadem Karadeniz, Mahmut'un 04.06.1942 tarihli mektubuna cevaben 07.07.1942'de bu mektubu kaleme almıştır. Mektubun girişinde Kadem, yanırlıkla "3 Haziran 1942"de Mahmut'un yolladığı mektubu aldığını yazmış, çok uzun bir süre mektubun yolda kaldığını yazmıştır. Ancak Kadem'in, Mahmut'un yolladığı mektubu aldığı tarih büyük olasılıkla 3 Temmuz 1942'dir. Burada tarihle ilgili bu çelişki daktilo hatasıdır. Kadem, mektubunu daktilo ile yazmıştır. Mektupta, daktilo hatalarına çoğu kez rastlanılmakla birlikte, Kadem'in yer yer yöresel telaffuzla sözcükleri yazmış olması, metnin anlaşılabilirliğini kısıtlamaktadır. Elbette bunu belirtirken, Kadem'in tahsilini ve okuryazarlık düzeyini de göz önünde tutmak gerekmektedir.

Memleketinden Mahmut tarafından yazılan mektup eline geçince uygulandığını anlatarak yazmaya başlayan asker Kadem, çocuklarının parmak izlerini görünce ağladığını bildirmiştir. Ancak parmak izi yerine fotoğraf istediğini belirten Kadem, bu işi ihmal etmemelerini vurgulamıştır.

Kadem, durumunun gayet iyi olduğunu yazmıştır. Çoğunlukla mektuplarında ailelerine, hep iyi oldukları yazan askerlerin, genelde kaygıları mektuplarının üstleri tarafından okunmasıyla ilişkilidir. 1918-1922 yılları arasında Göreleli Kâtip Rüstemzade Abdülhamit Efendi'nin askerden ailesine yazdığı mektuplar bunun açık bir örneğidir (Kaya, 2016, s. 117-144).

Kadem, mektubunda "kimseye muhtaç olmayacak kadar harçlığı olduğunu" beyan etmiştir. Sıtmaya yakalanarak birkaç gün yattığını ve ardından iyileştiğini yazmıştır. Bununla

birlikte bulunduğu yerde havanın çok sıcak olmasından, hiç yağmur yağmamasından “gündüz kuşlar uçamıyor” diyerek yakınmıştır. Ancak her şeye rağmen kendine iyi baktığını yazmıştır.

Mektubun devamında memleketteki yakınlarının, fındıkların ve buğdayların olgunlaşma durumunu sormuştur. Kendi fındığının bu yılda kaç kiloyu bulabileceğini ve tarlasının durumunu sorarak mektuba devam etmiştir. Ardından, memleketinin genel durumunu da sorularına eklemiş; tüm sorularına ayrıntılı bir şekilde cevap yazılmasını istemiştir.

Asker Kadem, Mahmut’un çocuklarının sağlıkları hakkında bilgi isterken Harun’un ne işle meşgul olduğunu ve memleketteki pahalılık karşısında nasıl idare ettiklerini yazmasını istemiştir. Kadem, aldığı mektuptan sığırının öldüğünü öğrendiğini ama müteessir olmadığını bildirirken, “gelen mala gelsin, biz sağ olalım daha iyisini alırız” diyerek, annesinin ve ev halkının da üzülmemeleri gerektiğini belirtmiştir.

Asker Kadem’in aslında ineğinin ölmesine üzüldüğü açıktır. Fakat o, kaderci bir yaklaşımla ailesini teselli etmek zorunda kalmıştır. Mektupta, ineğin ölümünü “geberdi” eylemiyle ifade eden Kadem, yöre ağzında insanlar için “ölmek”, hayvanlar için “gebermek” eyleminin kullanıldığına açık bir örnek teşkil etmiştir. Eski Türk toplumunda hayvanların, insanlar için sadece geçim sağlamada kullanılan bir “mal” olarak kabul edilmesi, yöre halkının sözlü kültürüne yansımıştır. Mektupta, sığırın ölümü için “gelen mala gelsin” şeklinde kullanılan ifade, yine insanlar gibi can taşıyan bir hayvanı “mal/eşya” gibi görmenin bir sonucudur. Bu da göstermektedir ki, hayvancılığa dayalı yaşam tarzında, hayvanlar ticari birer mal sayılmışlar, hobi amacından uzak beslendiklerinden, sahipleriyle aralarında bugünkü manada duygusal bir bağ oluşmamıştır.

Kadem, karakolda görev yaptığını, durumunun iyi olduğunu tekrar belirttikten sonra, maaş için karakoldan çıktığında mektup gönderdiğini bildirmiştir. Mahmut’tan da her zaman mektup yazmasını istemiştir. Mektubunda yazdığına göre Kadem’in maaşı 2 liraya yükselmiştir. Bunu bildirdikten sonra, “başka yazacağım yoktur” notunu düşen Kadem, hayır dualarını beklediği annesine ve ailesine selamlarını göndermiştir. Aslında çoğu mektupta olduğu gibi, “başka yazacağı olmayan” askerin yazmak istediği pek çok şey vardır ve mektubu bitirdiğini belirttikten sonra aklına gelenleri yazmaya devam eder. Asker Kadem de çoğu mektubunda bu duruma örnek teşkil etmiştir. Yazacağı başka bir şey olmadığını söyledikten sonra ailesine, çocuklarına ve komşularına uzun uzun selam yazmış, askere gelirken Trabzon’dan ayrılışını anlatmıştır. Aktardığına göre, Trabzon’dan askerlik için ayrılırken vapura binmiştir ve Yozgat’tan aştığında hava bozuktur. Kadem, evi ve bulunduğu tepeyi görmüştür. Zeytin Burnu’nu¹⁰ aşınca kadar geriye bakmıştır. Görele’ye vardığında tekrar aynı manzarayı görebilmiştir. O zamana dek memleketinin kıymetini hiç bilmediğini vurgulayan Kadem, duygulanarak bu duruma ağladığını yazmıştır. Bu ana kadar hep ağladığını, hiç gülmediğini belirtmiş, “şu dünyada bir gün yüzü görmedim” diyerek tekrar “başka yazacağım yoktur” yazmıştır. Ardından tekrar selam göndermiş, adresini yazmıştır.

4.6.942 tarihli mektubunuza cevaptır

Sayın ve sevgili ciğer güşem Mahmut Efendi’ye

Kardaşım, bu mektubu 3 Haziran’da aldım. Çok gecikti. Ne kadar yollarda kalmış. Ciğer güşem çocukların ve validemin barmak yerlerini [parmak izlerini] görünce gözümde yaşlar akmaya başladı. Ciğerim ben sizden parmak resmi [parmak izi] istemiyorum. Fotoğraf istiyorum kardaşım. Bu işi ihmal etmeyin. Çok rica ederim valideme söyle benim için hiç merak etmesin. Ben çok rahatım. Birkaç gün sıtma tuttu isa da [ise de] şimdi eyiyim [iyiyim] ve gimsaya [kimseye] muhtaç olmayacak kadar harçlığım vardır. Lagin [lakin] sıcak kayet [gayet] çoktur. Hiç yağmur yağmadı. Gündüz kuşlar uçamıyor. Fakat ben gendimi eyi [iyi] bağıyorum. Ciğerim siz nasılsınız, eyi misiniz? Eyi olmanızı canabu haktan dilerim. Kardaşcan fındıklar döktü mü? Benim son ne kadar fındığım olacağını bana

¹⁰ Beşikdüzü’ndeki Adacık’ın denize doğru uzayan burnuna “Zeytin Burnu” denilmektedir.

yazasın. Bir de tarlam nasıldır? Buğday ne kadar oldu ve nasıldır bana yaz. Memleket vaziyeti nasıldır? Ayrı ayrı izahat isterim. Çocuklarınız eyi mi? Ne işle meşkulsun? Ne yaparsın? Bu seneki bahalık karşısında nasıl idare ettiniz çigerim? Ben sığırın geberdiğini eşitdim [işittim]. Bu hususta hiç mütehsir [müteessir] olmadım. Ve validem ve hanem de [ailem] olmasın. Sizler de olmayınız. Gelen mala gelsin. Biz sağ olalım daha iyisini alırsız kardaşım. Her dayim mektup yazamıyorum. Ben ise karakoldayım. Maaşa gittikçe mektup atıyorum. Sizler her tayim [daim] yazın. Bugün maaşa hareket ediyoruz. Şimdi maaşımız iki liraya çıktı. Başka yazacağım yoktur. Valideme selam eder her iki ellerinden öperim. Hayırlı duvasını peklerim [duasını beklerim]. Çocukların gözlerinden öperim. Kardaşım Ahmet'e çok selam ederim. Ellerinden öperim. Miniye [Mine'ye], Mustafiye [Mustafa'ya], Aysiye [Ayşe'ye], Fadimiye [Fadime'ye] çok selam ederim. Çigerim hanen tarafına [ailene] çok selam ederim ve gözlerinden öperim. Biraderim İbrahim'e selam ederim ve çocukların gözlerinden öperim. Ah kardaşım Trabzon'dan vapurla hareket ettiğim zaman haçan Yoroç'dan actım [aşım] heva [hava] bozduktu. Evi ve toruğu [dorluğu]¹¹ gördüm. Zeytin burnunu aşınçeye [aşınçaya] kadar seyettim [seyrettim] ve Görele üstünden yine doruğu gördüm. Memleket kıymetini hiç bilmedim. Bu ane [ana] kadar akladım [ağladım]. Hiç gülmedim. Şu dünyada bir gün görmeyerek emrimi geçirdim. Bir dem sürmedim. Başka yazacağım yoktur. Musaadenizle mektuba nihayet vererek kıymetli selamlarımı sunar ellerinden sıkır, gözlerinden öperim ve kıymetli mektubunu peklerim. Aderesim [adresim] şudur:

Tarih: 7/7/942

Adresim:

Kadem Karadeniz

Jandarma Merkez Karakolu'nda

İslahiye [Gaziantep]

Fevzipaşa

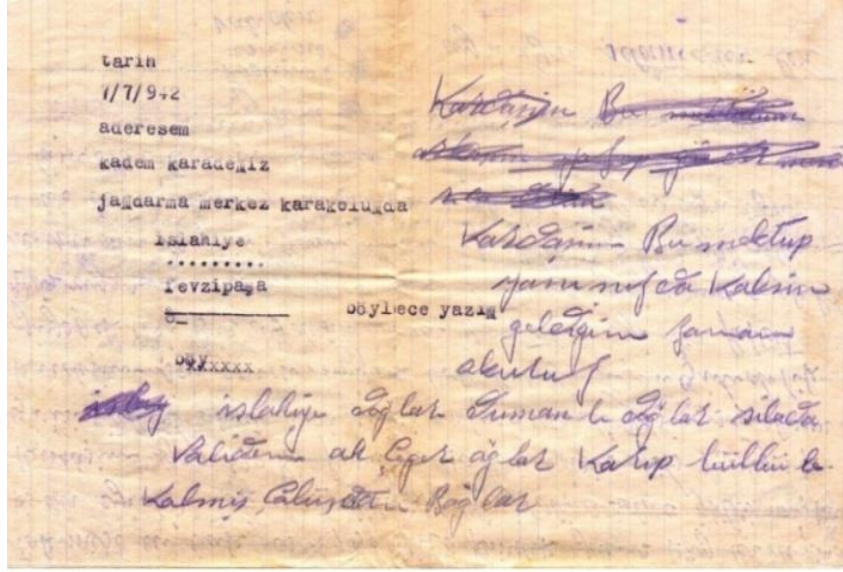
Böylece yazım.”

4/5/942 tarihli mektubunuza cevaptır
 sayın vesevelli çiger göşem mahmut efendiye
 kardaşım bu mektubun hazırlanışında sızım çok gecikti çekadar yıllardakal
 meşğul çiger göşem çocuk lar-ı ve validemle barmak yerleriği gördüğe gözün
 den yaşlar almaka başladı çigerim den sızden parmak rema istemiyorum
 lotuğral istiyorum kardaşım bu iyi imai etmeyiz çok rica ederim valide
 me söyle beğim için hic merak etmesiz beğ çok rahatım bir kac gün satma
 tutdu isada şimdi eyiym ve gimziya müntac olmu cak kadarnacı l-g-svar
 dar lağıd sızca kayet çoktur hic yağmur yağmadı sızdiz kuşlar ucami
 yer fakat beğ göndim eyi yağ yerim çigerim sız kasas-ı-ız eyimisiğiz
 eyi olmağizi çagacu naktağ dilirim kardaşcağı l-ğ-daklar oktuğm beğim
 beğ çekadar fagağam olacağığa beğ yazasız birde tarlam nasıldar
 beğday çekadar oldu ve nasıldarlar beğayaz memleket vaziyeti nasıldar
 ayrı ayrı izahat isterim çocuk lar-ız eyim de işle meş kulsuz neya
 parsız bu seğeki bahalık karşısında nasıl idare etdiğiz çigerim beğ
 sığırın geber diğizi eşitdim bu hususta hic mütehsir olmadım ve vali
 den ve beğemde çamaş-ız sızlerce çamaş-ız gelen mala çisiğ ilz sağ
 olalım dana çisiğiz sızarız kardaşım her dayim mektup yazamıyorum beğ
 ise karakoldayım maaşa gittikçe mektup atıyorum sizler her tayim yazı
 zığiz maaşa hareket ediyoruz şimdi maaşımız 2. liraya çıktı başka
 yazacağım yoktur valideme selam ederim iki elleriğden öperim hayırlı
 duvasını peklerim çocuklar-ız gözleriğden öperim kardaşım annete çok
 selam ederim çigeriğden öperim miğiye mm mustafiye aysiye fadimiye
 çok selam ederim çigerim haçan tarafına çok selam ederim ve çocuklar-ız
 gözleriğden öperim biraderim İbrahim'e selam ederim ve çocuk lar-ız göz
 leriğden öperim ah kardaşım trabzon dan vapurla hareket etdiğim zaman
 haçan yoroçdan actım heva çoz uktu evi ve toruğu gördüm zeytin buruğu
 gu ağ-ız çöye kadar ağlayarak s eye ta im ve göre le üsüğüden yine
 doruğu gördüm ne müket kayme tağı hic bilmedim bu çekadar çok
 akladım hic güme dim gu dünyada bir gün görmeyerek emrimi geçirdim
 bir dem sürmed im başka yazacağım yoktur musaderizle mektupe nihayet
 ve re rek kıymetli selam larım sunar elleriğden sıkır gözleriğden
 öperim ve kıymetli mektubunu peklerim
 ad eres em şud ur

07.07.1942 tarihli mektup.

¹¹ Doruk sözcüğü, yörede “çam ağacı” ve “tepe” anlamlarında kullanılmaktadır.

07.07.1942 tarihli mektubun arka sayfası.

18 Mart 1942 Tarihli Mektup

Bu mektup, üç sayfa halinde 1942 Mart'ında kaleme alınmıştır. Mektup, Karamustafazade Temel'in oğlu F. Ali¹² tarafından, Ahmet adındaki yakınına yazılmıştır. "Çiğer güşem" şeklindeki Osmanlı mektup dilinin bir yansıması olan giriş cümlesinin ardından, selam yazılmıştır. Ahmet'in ikinci mektubunu aldığını ve bundan büyük bir mutluluk duyduğunu ifade eden Ali, üstü kapalı biçimde "dostum ben senin durumunu biliyorum" demektedir. Belli ki burada tamamı mektuba yansıtılmayan bir konu bulunmaktadır. Mektuptan anlaşıldığı üzere bu konu, arazi veya mesken sorunuyla ilgilidir. Burada "honkar kafa" diye bir deyim geçmektedir. Metnin akışına göre "boş, akılsız, eksik" gibi anlamlara tekabül eden bu deyim, büyük olasılıkla Trabzon-Beşikdüzü yöresine özgüdür. Giresun'da kullanımına rastlanmamıştır. 1932-1942 yılları arasındaki Beşikdüzü menşeli mektuplarda, dostlar arasında "kardeş can" hitabının kullanılması da dikkat çekicidir.

Ali, mektubunda Ahmet'in ev yapacağından bahsettiğini yazmıştır. Aralarındaki samimiyet ve sevgi bağına vurgu yaparak ve Ahmet'e "akıl vermek"ten öte tavsiyede bulunarak bu konuda sitem etmektedir. Ahmet'e "malım değil, canım feda" diyen Ali, mevcut evin onun olduğunu, neden ev yapmaktan bahsettiğine mana veremediğini yazmıştır. Bu konuda Ahmet'e gücendiğini bildiren Ali, teyzesinin Ahmet'ten aynı/nakdi herhangi bir şey alıp almadığını sormuş, almak isterse de vermemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ali, Ahmet'e Haliloğlu'nun bahçesi diye bilinen araziye de "etmesinin" iyi olacağını yazmıştır. Bahçe, fındık bahçesidir. "Etmek"ten kastı ise bahçeyi işlemek, karşılığında gündeliğini veya mahsulünü almaktır. K... 'in¹³ kendisine yardım edip etmediğini soran Ali, "onun zaten insanlıkla alakası olmadığını" savunarak kızgınlığını dile getirmiştir.

Ali mektupta önce Ahmet'in, sonra teyzesinin ve Karaahmetoğulları'nın bu yıl yaylaya gidip gitmeyeceğini sormuştur. Karaahmetoğulları'ndan kırtıl alıp almadıklarını da ayrıca sormuştur. Kırtıl, yaylalardaki çayır sahiplerince, otlağı kullanandan alınan ücrettir. Ali, Karaahmetoğulları'ndan kırtıl alınamadığı takdirde, Ahmet'in isteği doğrultusunda mahkemeye şikâyet ederek kırtıl ücretini alabileceğini yazmıştır. Yaylaya gidiyorlarsa bu işin daha iyi olacağını ve kırtıl tahsilatı için mahkemeye başvurma konusunu düşünmesini ve

¹² Beşikdüzü'lü Karamustafazade Temel'in oğlu Ali, Kadem Karadeniz'in amcasının oğludur.

¹³ Kişi adı gizli tutulmuştur.

kendisine bildirmesini istemiştir. Mektubun ilk sayfasını böylece bitiren Ali, “lütfen arkaya” notunu düşerek, mektuba ikinci sayfadan devam etmiştir.

İkinci sayfada Ali tüm tanıdıklarına, komşularına ve akrabalarına ayrı ayrı selam göndermiş, kısaca kendi namını yazmıştır. Son anda aklına gelmesiyle, Ahmet’le birlikte babalarının mezarlarının başına diktikleri selvi ağaçlarının büyüyüp büyümediğini sormuştur. Selvi ağacı İslam kültüründe, “elif” harfine benzetildiğinden ve tanrının birliğini temsil ettiğinden dolayı mezarlıklarda yaygın bir haldedir. Bunun örneklerine Trabzon’da, Giresun’da ve daha pek çok yerde rastlanmaktadır. Kesin tarihi bilinmeyen ve F. Ali tarafından Ahmet’e yazılan mektup şu şekildedir:

Kardaşım Ahmet Ağa’ya

Çiğer köşem

Selam eder gözlerinden öperim. Sevgili kardaşım göndermiş olduğun ikinci mektubu aldım. Derecesiz memnun kalarak okudum. Çok ve çok çok teşekkür ederim çiğerim. Biraz garip mektubunuz beni çok müteessir eyledi. Muhibim [dostum] ben senin ehvaline [hallerine] vakıfım. Fakat ne edeyim bizim honkar kafamız istikbalimize [istikbalimize] küclük [zorluk] verdi. Lakin buna hiç müteessir olmak vefa [fayda] vermediği gibi müsteri [müsterih] olmak lazımdır. Kardeşcan gerçe [gerçi] ben zati alinize akıl vermek fikriyle yazmıyorum. Aramızda olan samimi sevgimiz ve kardaşlığımız münasebetiyle yazıyorum. Yoksa hattim [haddim] değildir. Evvelce de yazmıştım malım değil canım feda. Bunun böyle olduğunu sen de bilirsin. Oninçün [onun için] hiç şüphən olmasın. Sonra ev yapacağından bahs ediyorsun. Ahmet beni deli edecek oliyorsun [oluyorsun]. Ev senindir kim sana ne diyecek bunu bana yazmakta mana nedir? Bu hususta çok gücendim. Bir de benim tarlamdan teyzem senden bir şey aldı mı? Her halde almaz, verme. Haliloğlunun bahçesini de edebilsen ne eyi [iyi] olur çiğerim. K...¹⁴ sana muavenet [yardım] etti mi? Onun zaten insanlıkta alakası yoktur ki... Bir de bu sene yaylaya gidebilecek misin? Tezlem gidiyor mu? Karaahmet oğulları gidecek mi? Onlardan kirtil felan aldınız mı? İstersen ben şikayet edip paranın tamamını alayım. Hem de buraya mahkemeye celp edeyim istersen. Yaylaya gidiyorlarsa daha eyi [iyi] olur. Düşün bak bana yaz. Çok selam ederim. Lütfen arkaya [İkinci sayfa]

Hacı Bekir zade İmam Osman Efendi’ye ve Mustafa kardaşıma çok selam ederim tebliğ edesin. Abdülkazi oğlu büyük Mustafa’ya selam ederim. Berber aziz ve İsmail efendiye selam ederim. Rasim efendiye selam ederim. Civelek Ahmet efe (efendiye) selam ederim. Velhasıl cümle ahbablara selam ederim.

Kardaşım

Şarlı’da¹⁵ Kara Mustafa zade Temel Ağa’nın oğlu Ali T.

Ahmet aklıma geldi babalarımızın başına yanına bir zelfi (selvi) dikmiştik nasıl oldu büyüdü mü? Hatırdan çıkarma.

F. Ali [İmza].

Mektubun üçüncü sayfası Arap alfabesiyle yazılmış, son birkaç cümlesi ise yeni Türk harfleriyle kaleme alınmıştır. Ali, mektubuna Osmanlı dönemi belge geleneğindeki “Hu” sembolü ile başlamıştır. Mektubuna yazılacak olan cevapta, her türlü durumdan haberdar edilmesini istemiştir. Kendi tarafında önemli bir hadisenin olmadığını, sağlığının iyi olduğunu yazmıştır. Memlekette iken vücudunda bulunan sancının geçtiğini ve bedenen iyileştiğini bildirmiştir. Altmış beş kilo¹⁶ olduğunu, zekâ yönünden ilerleme kaydettiğini bildirmiştir.

Ali’nin bildirdiğine göre, eğitim gördüğü jandarma mektebinde bulaşıcı hastalık vardır. Bu nedenle yüz gündür karantinaya alınmış durumdadırlar. Karantina süresi bundan sonra yirmi bir gün daha uzatılmıştır, hatta belirsiz süreli karantina uygulanabilme ihtimali bulunmaktadır. Erzurum’dan Erzincan’a bir doktorun gelip, kendilerini tedavi edeceğini yazmıştır. Mektupta yazılana göre, Erzincan’da pek çok doktor vardır ama bu hastalığın uzmanı olan bir doktor yoktur. Karantina süresince bulaşıcı hastalıktan çok kişinin ölmediğini yazan Ali, tek tük ölümlerin gerçekleştiğini bildirmiştir. Ali’nin memleketinde yaygın bir

¹⁴ Kişi adı gizli tutulmuştur.

¹⁵ “Şarlı” Beşikdüzü’nün eski adıdır.

¹⁶ Mektupta eski hesaptaki ağız alışkanlığıyla “65 kıyye” olarak yazılmıştır. Kıyye: 1.282 kilogram; 65 kıyye; 83.330 kilogramdır.

hastalık vardır. Mektubunda bu yaygın hastalığın adını ve bulaşıcı olup olmadığını ayrıntılı olarak kendisine bildirmelerini istemiştir. Sonra, Erzincan'da eğitim görmekte olduğu jandarma mektebinin kapatılma ihtimalinin olduğunu yazmıştır.

Ali, mektubunda meslek öğrenme amacıyla sıhhiye kursuna gideceğini bildirmiştir. Ahmet'e bu konudaki fikrini sormakla birlikte, en azından kursa giderek "bir sanat elde edeceğini" vurgulamıştır. 1930-1940'lı yıllar, askerde öğrenilen mesleğin, sivil yaşamda uygulandığı dönemlerdir. Bu dönemlerde, askerlik süreçlerinde mesleki eğitim alan kişiler, askerden geldiklerinde bir alanda zanaat sahibi olarak görülmekte ve toplumda saygın bir statü elde etmektedirler. Bunların en gözde olanlarının başında "sıhhiye" mesleği gelmiştir. Askerde belli ölçüde sağlık bilgisi, ilkyardım ve iğne yapmayı öğrenenler, memleketlerine döndüklerinde bu deneyimlerini sağlık görevlilerinin bulunmadığı kırsal yerleşimlerde uygulamaktaydılar. Bazıları bu işi gönüllü olarak yaparken, bazıları da gelir getiren bir mesleğe dönüştürmüş, köyde halk hekimliği yapmıştır. 1930-1940'lı yıllarda sağlık ve tıpla ilgili uzmanların sayıca az olması, vasıfsız bireylerin askerlik sırasında eğitilmesi yoluyla telafi edilmeye çalışılmıştır.

Ali, mektubunda sıhhiye mektebinden sonra Gedikli mektebine yazılmayı düşündüğünü bildirmiştir¹⁷. Osmanlı askeriyesinde 1890'lı yıllardan Cumhuriyet'in 1950'li yıllarına kadar astsubaylara "gedikli erbaş" denilmekteydi. Gedikli mektebi ise erbaş ve astsubay yetiştiriyordu. Ali, gedikli mektebine onbaşı rütbesiyle girip, eğitimini tamamladıktan sonra çavuş olarak çıkacaktı. Bu dönemde çavuş maaşı 48 liraydı. Bu zamanlarda, çavuşluk tahsili almış olmanın hem askeriyede hem de sivilde büyük avantajları vardı. Buna binaen Ali, mektubunda "tahsil için" bu mektebe gitmek istediğini belirtmiştir. Ancak her koşulda, "kardeşim" dediği Ahmet'ten fikren destek istediğini, onun sağlayacağı fikrî destekle bu yola gireceğini yazmıştır. Ardından bir kez daha "tahsil"inin yararına dikkat çekmiştir. Eğitim süreci hakkında kısa bir bilgi veren Ali, eğitimden sonra üç sene zorunlu hizmeti olacağını, on dört ay eğitim alacağını ve ardından istediği memuriyete geçebileceğini yazmıştır. Fikrinin iyi olup olmadığını soran Ali, bu yoldaki amacını "geleceğini temin etmek" olarak belirtmiştir. Mektubun üçüncü sayfasının sonunda, "başka diyeceğim yoktur" cümlesinden sonra klasik biçimde ailesine, yakınlarına, dostlarına ve komşularına ayrı ayrı selam göndermiştir. Son olarak yeni Türk harfleriyle acele cevap beklediğini belirtmiş, kısaca tarih ve adres yazmış ve imzasıyla mektubunu noktalamıştır.

Hu

Bir de kendinizin ehvali ve her hususanızı yazınız. Muhterem kardeşcan buralarda şayan-ı ehemmiyet bir havadis yoktur. Beni sorarsanız hamdolsun. Tarih-i mektuba değin vücudum kesb-i akıbet üzeredir. Evvelce memlekette bende bir sancı vardı. Tabi sen de biliyorsun hamd olsun ki ondan da kurtuldum. Vücutça çok iyiyim. Altmış beş kıyye kadar geliyorum. Zekâm da o nispette arttı demektir. Yalnız mektepte sarı [bulaşıcı] hastalığı vardır. Bu hastalık yüzünden yüz gündür karantina altında kaldık. Gene yeniden yirmi bir gün daha tazelandı ve bir rivayetle bila müddet olmak ihtimali vardır. Erzurum'dan bir doktor gelecek bizi tedavi edecektir. Gerçi burada doktorlar çoktur. Fakat bu hastalığın mütehassısı yoktur. Hâlihazırda çok vefat yoktur. Gelen tek tek ölmektedir. Bizim orada olan hastalığın ismi nedir? Bulaşık hastalık mıdır? Bana güzelce izahını bir mektuba yaz. Sonra mektebin buradan kalkmak ihtimali vardır. Kardeşim ben sıhhiye kursuna gideceğim. Hiç olmazsa bir sanat elde etmiş olurum. İyi değil mi nasıl olur? Sen de bir karar ver. Ondan sonra da gedikli mektebine gitmek arzu ediyorum. Şimdi onbaşı olarak gideceğim. Oradan çavuş olarak çıkarım. 48 lira maaşı vardır. Sonra tahsili istifadedir. En fazla tahsil için gitmek istiyorum. Yalnız kardeşimden bu husus için bir karara muntazırım. Bakınız burada sıhhiye ve onbaşı istifadeli değil de tahsil-i istifadesi vardır. Bundan sonra üç sene mecburi hizmet edeceğim. Bundan sonra üç sene mecburi hizmet edeceğim. On dört ay okuyacağım ben bu tahsili ikmal eder hizmetini ifa ettikten sonra herhangi bir memuriyeti arzu edersem

¹⁷ Gedikli mektepleri, Osmanlı'nın son döneminde askeriyede astsubay yetiştirme okulları olarak kurulmuştur. Astsubaylara "gedikli erbaş" denilmektedir. İlk gedikli mektebi 1890'da kurulmuştur. 1950'li yıllara dek gedikli mektepleri astsubay yetiştirmiş ise de bu tarihten sonra Amerikan sisteminin etkisiyle astsubay tanımlamasına geçilmiştir; (Kulak, 2011, s. 1).

kabul olunuyorum. İyi değil mi? Maksat istikbali temin etmektedir. Başka diyeceğim yoktur. Teyzemin, gelin ablamın, Mine'nin, Bahşiş'in ellerinden öperim. Ağa amcamların hepsine selam eder istika-yı hatr eylerim. Küçüklerin gözlerinden öperim. Kadem, İbrahim, Rıza, Osman, Niyazi, Hamit, Ahmet, Ali, Fırıncı Mahmut, Hacı Selam, Hüseyin, Hasan, Kara oğlana selam. Yusuf efendilerin hepsine selam eder, diğer komşuların cümlesine selam ederim. Baki hürmetlerimi takdim eder, gözlerinden öperim kardeşim. 18 Mart 1942.

Vusulunda serian cevap imza.

Erzincan jandarma mektebi birinci bölüm muallimlerinden kardeşim F. Ali. [İmza]"

Kardeşim Ahmet ağaya
 Selamın selam gözlerinden öperim serhal kardeşim göndermiş olduğun
 ibretli mektubunu aldim okudum mevinim katarak okudum bakışlar bakışlar
 teşekkürle eddim ağamın bir az garip mektubunu; ben çok müte
 essiz eyledim mektubun beni seni okutana vakitimi fırsat ne edeceğim
 benim vanda Kafamın istikbalime bir çok vaka katın bun a bir
 ihtisas olmak ve seninle gibi müte olmak lazım
 kardeşimlerle beraber her şeyi almış ve her mektubuna yazacağım
 ama müjde olan seninle beraber ve kardeşlerimle müte müte
 yazıyorum yakışa katın dergileri ve her şey yazmışım mahir
 değil benim her şeyi söyle dedim müte çok kütlesi
 benim bir çok şey almışım sonra sen yazacağın kadar bakış
 edeceğim emret beni çok çok okuyorsun sen benimle
 konuşma ne çok oku her şey bana yazmakta ma neredir
 her şeyi çok çok gülençim her şey benim tarlanlar
 teyzem seneler bir yazı almışım her şey almışım ve sen
 bu kadar okuyorsun her şeyi çok çok okuyorsun
 kadem sana müte müte etmişim onun zaten insanlıkta
 alakası yoktu ki - - her şeyi yazmaya her şeyi çok çok müte
 teyzem yazdığını kara Ahmet ağulari gideleğini
 onlardan her şeyi almışım istersen her şeyi müte
 edip para için tamamını alacağım her şeyi her şeyi
 mektubuna her şeyi yazdığını istersen yazılarda gideleğini
 sa daha iyi olur duymun her şeyi her şeyi çok çok okuyorsun

Lütfen arka

18.03.1942 tarihli mektubun ilk sayfası.

babasına yazılmıştır. Mektupta, diğerlerinde olduğu gibi Trabzon yöresi ağzı hâkimdir ve imla, noktalama, metin bütünlüğü gibi hususlara dikkat edilmemiştir.

Hürmetle babasının ellerinden öptüğünü yazarak mektubuna başlayan Kadem, halini hatırını sormuştur. Kendisinin iyi olduğunu yazmış, ailesi için iyi dileklerde bulunmuştur. Görev yaptığı yerde her şeyin yolunda gittiğini bildiren Kadem, memleketindeki genel durum hakkında bilgi istemiştir.

Askerde “iyi derece” ile diploma aldığını bildiren Kadem, babasına ev yapım işinin bitip bitmediğini sormuş, bu konuda ondan bilgi istemiştir. Bu gelişmelerden habersiz bırakılmasının canını sıktığını dile getirmiştir. Babasından üç aydır mektup almadığını, ailesinin geceleri rüyalarına girdiğini, gündüz ise aklından çıkmadığını yazmıştır.

Annesinin ellerinden öptüğünü yazan Kadem, bunun annesine iletilmesini istemiştir. Ardından, askerlik için memleketinden ayrılırken annesinin kendisine “her hafta mektup yaz” dediğini hatırlatmıştır. Ancak aradan geçen üç ayda ailesinden bir mektup alamayan Kadem, annesinin sözlerine atıfta bulunarak “demek ki hülyaymış, biz geldikten sonra hepsini unuttu” diyerek sitem etmiştir.

Teyzesine, kardeşlerine, bu mektubu kendilerine yüksek sesle okuyan kişiye ve diğer yakınlarına selam gönderen Kadem, mektubun arka sayfasında acele cevap beklediğini ve adresini yazarak mektubuna son vermiştir.

Ey benim canı gönülden pek sevgili pederim

Hasiretle ve hürmetle iki mübarek ellerinden öperim. Pederim, nasılsın eyi misin? Eyi olmanı yüce [yüce] tanrıdan dilerim. Eğer ki ben oğlundan soracak olursan bu tarihi mektuba kadar vücudum sıhhattadır. Sizlerin de kemal-i afiyet üzere olmanızı yüce tanrıdan dilerim. Eğer ki bu taraftan soracak olursan hiçbir yaramaz havadis yoktur. O tarafta her ne havadis varsa bana yaz pederim. Ben çok iyiyim. Yalnız benim iyi olmamla [olmamla] olmaz. Sizin de iyi olmanızı ulu tanrıdan dilerim. Şimdi ise şatatnamemi [şahadetnamemi] aldım. Eyi [iyi] derecede kazandım. Evi tamamlayabildin mi bir şey yazmıyorsun. Çok canımı sıkıyor. Üç aydır bir mektubunuzu alamadım. Gündüz hayalimden gece rüyamdan çıkmıyorsunuz. Büyük ballı validemin gülden nazik ellerinden öperim. Beş vakit namazda hayır dualarını beklerim. Anneme böyle söyleyin. Ben gelirken oğlum her hafta mektup yaz eğer yazmazsan çok canım sıkılır diyordu halbuhusa [hâlbuki] hülyaymış. Biz geldikten sonra hepsini unuttu. Diyezem [teyzem] Hatice hanıma ayrıca selam ederim. Kardeşim Fadime ve Ayşe hanımlara ayrıca selam ederim kardeşim. Temel efendiye iki gözlerinden öperim. Tozunum [tosunum] Zehra ve Fadime ve Emine'nin her üçünün kara gözlerinden öperim. Emucem [amcam] İbrahim efendiye çok (selam) ederim. Karga oğlu Mahmut Ağa'ya ayrıca [ayrıca] selam ederim. Bütün akrabaların cümlesine ayrıca ayrıca selam ederim. Okuyan efendiye dinleyen camahata [cemaate] bana selam yok mu diyen komşuların cümlesine ayrıca ayrıca selam ederim. Elbaki selam ile iki mübarek ellerinden öperim. Açe cevap peklerim [beklerim].

Adresim şudur:

As. Posta no: 14716

Sıra no: 1346

Denizli

Sarayköy diye yaz.

Tarihsiz mektubun ilk sayfası.

Tarihsiz mektubun arka sayfası.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada Trabzon yöresine ait birkaç adet mektuptan pek çok tarihsel veri elde edilmiştir. Yakın tarihe dair değerli bilgiler içeren ve daha ziyade toplumsal sonuçlara götüren bu mektuplarda, çalışmada görüleceği üzere; 1932-1942 dönemindeki bazı maaş tutarları, gıda, hayvan ve tarla fiyatları, hastalıklar, ailenin sosyal yapısı, kuraklık, kıtlık ve halkın içinde bulunduğu çaresizliklere dair veriler bulunmaktadır. Sayıca az olsa da özeldir Trabzon, genelde Anadolu'nun toplumsal tarihine katkıda bulunan bu mektuplar gibi, kırsalda pek çok mektup bulunmaktadır. Bir iletişim aracı olarak günümüzde moda dışı kalan bu tür özel mektuplar, aslında tarihsel veri değeri giderek yükselen belgelerdir. Çünkü mektup kültürü artık yok olmakta, bu veriler günden güne azalmaktadır.

Modern çağda özel mektupların bir iletişim aracı olmaktan uzaklaştığı görülmektedir. Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, dünya genelinde mektuplaşma kültürü iletişim ağının dışında kalmıştır. Tarihe kaynaklık eden mektupların, yoğun olarak 16-20. yüzyılları kapsayan süreçte yazıldığı anlaşılmaktadır.

Mektup, modern çağda kendisinin yerine geçecek elektronik iletişim sistemlerine göre daha kalıcı, daha içten, daha gerçekçi olduğundan, tarih yazımına veri sağlamada önemli bir kaynaktır. Her şeyden önce yazanın karakterini taşır. Dönemine göre nadiren daktilo veya

bilgisayarla yazılan özel mektupların dışında, yazanının kim olduğu el yazısından kolayca anlaşılabilen mektuplar, geçmişe ait pek çok ayrıntının gün yüzüne çıkmasında önemlidir.

Tarih araştırma ve yazımında özel mektuplara başvurmak, tarihçinin kurguya teslim olmak yerine doğrudan nesnellige ulaşmasına ve olay örgüsünün bütününde tarihsel determinizmi yakalamasına yardımcı olacaktır. Tarih yazımında anılar, günlükler, biyografiler ve otobiyografilere göre daha nesnel olan özel mektuplar, bunların içinde sansür oranı en düşük olanıdır. Buna bağlı olarak özel mektupların tarih araştırma ve yazımına sağladığı katkılar küçümsenmemelidir. Özellikle aile fertleri arasındaki mektuplaşmalarda oluşmuş metinlerin geçmiş dönemin sosyoekonomik ve kültürel yaşantısına büyük oranda ışık tutacağı açıktır.

Mektupların tarihin aydınlatılmasına sağladığı katkılar göz önünde bulundurularak;

- 1- Tarih yazımında yalnızca resmi arşivlere ait belgeler değil, özel arşivlere ait mektup, anı ve benzer belgelere de erişmek gerekir.
- 2- Geçmişe ışık tutacak mektupların önemli bir kısmı, kırsalın en ücra köşelerindeki yerleşim yerlerindedir. Bunlara ulaşıldığı oranda tarih araştırma-yazım safhasının ve ulaşılan sonuçların daha toplumsal bir boyut kazanacaktır.
- 3- Mektuplar, geleceğe belge bırakmak kaygısıyla yazılmadıklarından, daha ziyade yaşanan döneme dair samimi bilgiler içerirler. Bu bakımdan bazı resmi tutanaklarda yer almayan gerçeği, mektuplarda bulabilmek mümkündür.
- 4- Tarihe, edebiyata, folklor, müziğe ve sosyoloji gibi insani bilimlere önemli katkılar sağlayacak mektuplar bir proje dâhilinde derlenerek yerel veya ulusal çapta bir mektup müzesi oluşturulmalıdır. Böyle ortak bir veri havuzu oluşturulduğunda, araştırmacıların mektuplara erişimi kolaylaşacağı gibi, ulaşılan sonuçların nesnellige ve bilimselliğe daha yakın olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akgün. 11 Eylül 1935.
 Akgün. 17 Eylül 1935.
 Akgün. 25 Eylül 1935.
 Akgün. 28 Mayıs 1936.
 Anadolu. 10 Mayıs 1940.
 Anadolu. 18 Haziran 1941.
 Balkaya, İ. S. (2014). Atatürk'ün eşi Latife Hanım'dan Ali Fethi Okyar'ın eşi Galibe Hanım'a mektuplar. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55, 1-22.
 Behramoğlu, A., & Özel, İ. (1995). Genç bir şairden genç bir şaire mektuplar, *Oğlak Yay.* İstanbul.
 Berber, E. (1994). Kendi kaleminden Teğmen Cemil Zeki (Yoldaş): Anılar-Mektuplar, *Arba Yay.* İstanbul.
 Beydilli, K. (2005). Helmut Von Moltke. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 30, 267-268.
 Bilgegil, M. K. (1980). Ahmed Haşim'e dair bazı vesikalar. *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, 11, 483-494.
 Bulut, M. (2010). Askerlik süresi şimdiye kadar 26 kez değişti. <http://www.memurlar.net/haber/165712/askerlik-suresi-simdiye-kadar-26-defa-degisti.html>(Erişim: 14.05.2017).
 Bülbül, İ. (2006). İkinci dünya savaşı'nın Türkiye'de sosyal hayata olumsuz yansımaları. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 9, 1-51.
 Emecen, M. F. (2010). Ağasar vadisi: Şalpaazarı-Beşikdüzü. *Serander Yay.* Trabzon.

- Gözcü, A. (2007). Bir intiharın sosyo-ekonomik arkaplanı: Dünya Ekonomik Bunalımının İzmir Örneğinde Gündelik Yaşama Yansımaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6/14, 85-101.
- Güzel yazılar-mektuplar (1997). *Türk Dil Kurumu Yay.* Ankara.
- Kaya, M. (2017). Giresun tarihinde bir ayrıntı: Köseoğlu Osman'ın hatıraları (1906-1935)". *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, 58-81.
- Kaya, M. (2016). Göreleli Rüstemezâde Abdülhamid'in mektuplarında askerlik ve sosyal hayat (1918-1921). *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2/2, 117-144.
- Kaya, M. (2017). Eynesil tarihi ve kültürü. *Arı Sanat Yay.* İstanbul.
- Kulak, A. (2011). Çelik yürekli leventlerin okulu: deniz astsubay okulu. <http://www.emekliassubaylar.org/haberler/item/234-celik-yurekli-leventlerin-ocagi-deniz-assubay-okulu> (Erişim: 05.07.2017).
- Moltke, H. V. (1969). Moltke'nin Türkiye mektuplari. (Çev. Hayrullah Örs). *Remzi Kitabevi Yay.* İstanbul.
- Nazım, H. (1993). Mapusaneden Kemal Tahir'e mektuplar-3. *Adam Yay.* İstanbul.
- Nesin, A. (1994). Aziz Nesin-Ali Nesin mektuplaşmaları-1. *Düşün Yay.* İstanbul.
- Nesin, A. (1998). Aziz Nesin-Meral Çelen mektuplaşmaları. *Düşün Yay.* İstanbul.
- Oğuz, O. (2012). Ahmet Hâşim'in 'Frankfurt seyahatnamesi'nde batı imajı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/3, 929-950.
- On yedinci yüzyıl fransız edebiyatından seçme mektuplar. (1947). (Çev. E. D. Deriş). *Milli Eğitim Yay.* İstanbul.
- Öztürk, İ. M. (2013). İkinci dünya savaşı Türkiye'sinde olağanüstü ekonomik kararlar: Milli korunma kanunu ve varlık vergisi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32/54, 136-137.
- Soyak, M. (2015). Ahmet Haşim'in bir mektubu üzerine düşünceler. *Hece Taşları*, 5, 18.
- Tonguç, İ. H. (1976). Mektuplarla köy enstitüsü yıllari. (Haz. E. Tonguç). *Çağdaş Yay.* İstanbul.
- Türk Kurtuluş Savaşıyla İlgili Bir Mektup. (1974). *Türk Dili Mektup Özel Sayısı*, 274, 359-363.
- <http://www.besikduzu.bel.tr/besikduzu> (Erişim: 27.07.2017).
- <http://www.besikduzu.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi> (Erişim: 27.07.2017).
- <http://www.trabzon.gov.tr/salpazari> (Erişim: 27.07.2017).